

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR PEDAGOGIK OCH SPECIALPEDAGOGIK

Elev och mamma - en studie från gymnasiesärskolan

Mia Alström Larsson

Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	Specialpedagogiska programmet
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Vt/2012
Handledare:	Inger Berndtsson
Examinator:	Anders Hill
Rapport nr:	VT12-IPS-01 SPP600

Abstract

Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	Specialpedagogiska programmet
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Vt/2012
Handledare:	Inger Berndtsson
Examinator:	Anders Hill
Rapport nr:	VT12-IPS-01 SPP600
Nyckelord:	ung mamma; gymnasiesärskola; samhällsinsats; livsvärld

Syfte: Inom ramen för studien är syftet att få en ökad förståelse för hur en ung mamma i gymnasiesärskolan upplever sin skolgång.

Teori: Studien använder sig av teori och ansats från livsvärldsfenomenologin. Med livsvärldsansatsen har möjligheten att ta del av den unga mamman erfarenheter och upplevelser och därefter synliggöra dem möjliggjorts.

Metod: Studiens empiri består av sex halvstrukturerade fenomenologiska intervjuer med en öppen och reflexiv anstas där den unga mammans upplevelser och erfarenheter synliggörs. Två intervjuer av viktiga andra i huvudinformatens närhet och åtta observationer ur ett fenomenologiskt perspektiv i olika miljöer finns också representerade inom ramen för studien. I studien är empirin bearbetad utifrån ett fenomenologiskt perspektiv. Det innebär att istället för att förklara vad min informant har varit med om så avser jag att beskriva och förstå hennes livsvärld.

Resultat: Studiens resultat visar att lärarnas bemötande och förhållningssätt är centralt för hur den unga mamman upplever skolan. Hennes liv som mamma sammanflätas med rollen som elev i skolan. Hon uttrycker ett behov av vuxna som lyssnar och försöker förstå. Studien visar också att behovet av en samordnande kontaktperson är av vikt för att underlätta elevens skolgång. Av stor vikt är också de anpassningar som gjorts gällande den individuella studieplanen och för återgången till skolan, vilka inneburit bättre möjligheter för den unga mamman att slutföra sin gymnasiesärskoleutbildning. Det explicita med studien är att den sätter fokus på att skolan som arena betyder mycket för den unga mamman. Betydelsen av skolarenan som social arena för den unga mamman kan komma att göra avtryck på hennes barns uppväxt.

Förord

Studien som följer har böljat fram och tillbaka under flera års tid. Periodvis har fokus och syftet med studien varit klart som solens sken en underbar vårdag, men oftast har det skymts av gråa moln och inneburit många timmars slit framför datorn eller i soffan med all litteratur. Tack vare mina härliga studiekamrater och föreläsare på Göteborgs Universitet som har peppat mig under insamlandet av empirin så finns det nu en studie att redovisa!

För några år sedan kom jag för första gången i kontakt med särskolan som skolform. Min bild av denna var då att alla elever som gick där hade stora kroppsliga funktionsnedsättningar och stora hinder som försvårade kommunikation. Denna bild visade sig i mitt fall vara helt felaktig. De elever som jag mötte var som de elever som jag undervisat tidigare i den obligatoriska grundskolan. Skillnaden var att de alla hade en diagnos, antingen med lindrig utvecklingsstörning eller med autism. Jag blev nyfiken på hur det kommer sig att det i Sverige finns en speciell skolform för vissa barn och sökte mig till utbildningen för Specialpedagogik vid Göteborgs Universitet. Väl vid Universitetet insåg jag att diskussionen om särskolans vara eller icke vara och vilka elever som skall vara mottagna där inte har varit självklart under årtiondena. En stor del av specialpedagogikens historia springer ur hur pedagoger och medicinare delar in elever i olika fack, ofta utifrån så kallade intelligensnivåer, för att på det sättet ge varje elev möjligheter till lärande. Specialpedagogisk forskning talar idag om olika perspektiv som vi kan ha på lärande och den rådande uppfattningen är att de offentliga dokument som ligger till grund för vår skola präglas av ett relationellt perspektiv. Det innebär att om förändringar görs i till exempel elevens skolomgivning så kan det möjliggöra eleven att klara av vissa av skolans mål. Eleven själv är inte bärare av problemet. Men varför har vi då en särskola? Studien kommer inte att svara på frågan men finns ändå med som en tanke när studiens informant kommer till tals. Under tiden som jag gick min utbildning blev en före detta elev till mig gravid och mitt intresse för hur vi i skolan skulle kunna ha stöttat henne väcktes. Jag gjorde en pilotintervju med henne för att undersöka om det inom detta område fanns ett utrymme för en studie. Flera (dock inte alla) av mina kontakter inom mitt yrkesliv och mitt privata liv förfasade sig över att kvinnan hade bestämt sig för att föda sitt barn. Detta fick mig att reagera och fundera på hur det kan vara att vara som henne. Att vara en blivande moder och samtidigt bli behandlad som att inte vara en person som "alla andra".

Studien tar sin utgångspunkt ur en annan kvinnas erfarenheter som elev på ett nationellt gymnasiesärskoleprogram. Under sina studier blev hon gravid och det medförde anpassningar av skolgången men också andra förändringar i hennes livsvärld. Det innebär att inte bara skolan som regional värld kommer att belysas utan också flera av de relationer och kontakter som påverkar henne i det dagliga livet tar plats i studien. I arbetet med studien har jag kommit min informant väldigt nära. Jag har genom intervjuer, observationer och ett metodiskt arbete följt och tolkat många av förändringarna i hennes livsvärld och kommer inom ramen för studien med förslag på hur skolpersonal kan hjälpa andra personer i liknande situationer. Jag vill av hela mitt hjärta skicka ett varmt tack till henne som så frikostigt har låtit mig få komma in i hennes liv.

– Utan dig hade det inte varit möjligt för mig att lära mig så mycket om funktionsnedsättningar och samhällsinsatser. Det hade inte heller varit möjligt för mig att genomföra denna studie.

Genom arbetet har jag utvecklats i min akademiska yrkesroll men också fått en chans att fundera på de förändringar som jag själv har gått igenom under mitt liv. För att skriva rapporten har jag läst många uppsatser, avhandlingar och böcker som har satt spår och

förändrat mitt sätt att se på lärande, intelligens och föräldraskap. Framför allt vill jag poängtera Iren Åhlunds Masteruppsats "Fader Vår: om fäder med intellektuella funktionsnedsättningar" som gav mig extra mod att skriva.

Stort tack till min familj speciellt till min son Simon som korrekturläst uppsatsen och min fru Christina som med lagom press hjälpt mig igenom det stora arbetet.

Innehållsförteckning

Abstract	1
Förord	1
Innehållsförteckning	1
1. Inledning	3
2. Syfte och frågeställningar	3
3. Litteraturgenomgång och tidigare forskning	3
3.1 Specialpedagogikens olika perspektiv	3
3.2 Särskola som skolform	5
3.3 Unga mödrar	6
3.3.1 Samhällsstöd	7
3.3.2 Föräldrar med intellektuell funktionsnedsättning	10
4. Metod och genomförande	13
4.1 Forskningsansats.....	13
4.1.1 Livsvärldsfenomenologi	13
4.2 Metodval	15
4.3 Urval	16
4.4 Genomförande	16
4.4.1 Intervjuerna	16
4.4.2 Observationerna	18
4.4.3 Analys	18
4.5 Validitet och reliabilitet	19
4.6 Etik	20
5. Resultat	20
5.1 Gymnasiesärskolan – studier och stöd.....	21
5.2 Att bli mamma	23
5.2.1 Innan barnet föddes.....	23
5.2.2 Förlossningen och Första året	24
5.2.3 Separationen och dagis	26
5.2.4 Tankar om framtiden	27
5.3 Samhället ett stöd eller ett hot?	27
5.4 Resultatsammanfattning	29
6. Diskussion	30
6.1 Metodreflektion	30
6.2 Resultatdiskussion	32
6.2.1 Livsvärldsförändringar.....	32
6.2.2 Stöd i skolan.....	34
6.2.3 Socialt stöd i föräldrarollen.....	36
6.2.4 Samhällsstöd	38
6.3 Specialpedagogiska implikationer	41

6.4 Studiens tillämpning	41
6.5 Fortsatt forskning.....	41
6.6 Slutord	42
Referenslista.....	43
Bilaga 1	47
Punkter att utgå ifrån vid intervjuer med ”viktiga andra” kring min informant.	47

1. Inledning

Utifrån ett specialpedagogiskt perspektiv finns det många aspekter att fundera kring när det gäller personer som går i skolformen särskola. Bara det faktum att det är en annorlunda skolform än den som de flesta av medborgarna genomgår innebär ett specialpedagogiskt dilemma. Att man som ung vuxen blir förälder och fortfarande går i skolan ställer också krav på vår pedagogiska professionalitet det innebär till exempel en så ovanlig (i skolans elevvärld) att eleven kommer att behöva vara hemma för vård av barn ibland. I närvarorapporteringssystem på skolan finns ingen VAB för eleverna! Livsvärlden hos en ung mamma med en intellektuell funktionsnedsättning hur kan den se ut? Den här studien belyser en del av hennes livsvärld och hur den förändras i takt med att hennes roll förändras. Vilket stöd kan gymnasieskolan vara och hur uppfattas den regionala värld som skolan utgör av den unga mamman?

2. Syfte och frågeställningar

Syftet är att studera en ung mammas erfarenheter av gymnasieskolas stöd och bemötande i relation till de båda rollerna som elev och mamma.

- Hur upplever den unga mamman att hon blivit bemött av personal och elever på gymnasieskolan?
- Hur är det att vara elev och mamma?
- Hur hanterar den unga mamman och gymnasieskolan det utökade kontaktnätet?
- Hur gestaltar den unga mamman sin livsvärld?

3. Litteraturgenomgång och tidigare forskning

Vid en första översikt om föräldraskap och funktionsnedsättningar finns det mycket skrivet om hur det är att bli förälder till ett barn med funktionsnedsättning men inte så mycket om hur det är att vara förälder med funktionsnedsättning. Socialstyrelsen har dock gjort en kunskapsöversikt som rör föräldrar med utvecklingsstörning och deras barn (Socialstyrelsen, 2005). Det finns mycket information om och bedrivs forskning kring det generella stöd som ges till föräldrar i Sverige vilket inte skiljer sig åt om föräldern har en funktionsnedsättning eller inte. Även kring särskolan som skolform finns det forskning och information som är aktuell, inte minst den nya skollagen som började gälla 2011 och den kommande gymnasieskolorereformen 2013 bidrar till ökad kunskap. Den här studien tar dock sin utgångspunkt i det specialpedagogiska vetenskapsfältet som under de sista 10 åren har varit debatterat som en självklar del i lärarutbildningen men kanske inte lika självklar som en egen disciplin.

3.1 Specialpedagogikens olika perspektiv

Inom det specialpedagogiska vetenskapsfältet utgår man från olika perspektiv när ett fenomen belyses och olika forskare har benämnt dessa på differentierade sätt (Ahlberg, 2007; Nilholm, 2007; Emanuelsson, 2001). Det kategoriska perspektivet har varit det rådande i Sverige under decennier men har i retoriken övergetts till förmån för det relationella perspektivet som nu är tongivande inom offentliga utredningsförslag, propositioner och andra nationella styrdokument.

Inom det relationella perspektivet ser man på elevens svårigheter utifrån skolans fysiska miljö och de sociala aspekter som skolan medför för eleven. Detta innebär att förändringar i omgivningen påverkar möjligheterna att uppfylla vissa kunskapskrav och mål. Lärande är något som sker i samspelet och interaktionen mellan olika aktörer (Emanuelsson, 2001) Det relationellt perspektivet liknar på många sätt det kritiska perspektivet som menar att orsaken till att en elev misslyckas i skolan bör sökas utanför eleven. Samhällets ansvar är att bemöta alla elevers olika förutsättningar och behov vilket ställer krav på skolan och speciellt specialpedagogen.

Det kategoriska perspektivet är enligt Emanuelsson (2001) individinriktat till skillnad från flera andra perspektiv. Inom det kategoriska perspektivet söker man svårigheterna hos eleven och det är eleven som kompenseras för sina problem. Det kategoriska synsättet är den tidiga grunden inom särskolan som skolform. Elevens svårigheter inom detta perspektiv utgår från medicinska eller psykologiska diagnoser. Specialpedagogiken skall utifrån dessa diagnoser finna en god pedagogik som möjliggör lärande hos eleven. Nilholm (2007) beskriver det kompensatoriska perspektivet som på många sätt liknar det som Emanuelsson benämner det kategoriska perspektivet. Ur det kompensatoriska perspektivet har en person en individuell egenskap som kan medföra ett behov att avgränsa och kategorisera. Ett kompensatoriskt perspektiv ger att eleven behöver speciellt stöd då eleven har behov på grund av medfödda svårigheter eller på andra sätt svårigheter som är bundna till eleven.

Inom det kritiska perspektivet är man just kritisk! Kritisk till själva diagnostisering och kritisk till användbarheten av diagnoserna i praktiken (Nilholm, 2007). Den arbetsmodell som är rådande inom specialpedagogiken idag menar Nilholm är en kompromiss mellan det kompensatoriska och kritiska perspektivet och går ut på att skolproblem ska identifieras på såväl individnivå som grupp- och skolnivå (Nilholm).

Ytterligare ett exempel på perspektiv är det som Nilholm (2007) beskriver som dilemmaperspektivet. Precis som namnet antyder kan man se det som att specialpedagogiken skall ses som ett sätt för skolan att hantera de grundläggande dilemman som finns inom skolan. Ett sådant dilemma är att alla barn ska få samma rätt till utbildning och samtidigt kan skolan anpassas till barnens olikheter.

Ahlberg (2007) förespråkar ett perspektiv som vilar på sociokulturella teorier, det *kommunikativa relationsinriktade perspektivet*, där förklaringar söks i samspelet mellan individen och miljön. Även detta perspektiv ligger nära de som tidigare benämnts som det relationella perspektivet och det kritiska perspektivet. Det innebär att forskaren med det kommunikativa relationsinriktade perspektivet studerar sammanhang där eleven ingår. För denna studie passar detta perspektiv utmärkt och "de glasögon" som betraktar studien utgår därför ifrån detta. Det kommunikativa relationsinriktade perspektivet kommer från den sociokulturella teoribildningen där lärande ses som ofrånkomligt och ständigt närvarande i samverkan med andra (Säljö, 2005). Utgångspunkten är att alla delar av en människas värld handlar om samspel som sker mellan individen och den omgivande miljön. Fokus ligger på individen och de sammanhang hon ingår i men också mot kulturella och strukturella villkor i till exempel skolans verksamhet. Samspelet mellan individ och omgivning och en sammanflätad syn på delaktighet, kommunikation och lärande är centralt inom perspektivet. För att analysera ur detta perspektiv krävs det att den beforskades egna röst blir hörd. Faktorer i omgivningen bör ses som bidragande till att skapa problem eller lägga grunden för lärande. Undervisning eller lärande som bygger på kommunikation är plattformen utifrån detta

perspektiv. Vad och hur en elev lär är beroende av en mängd olika faktorer som måste beaktas samtidigt. Allt lärande sker i samspel mellan eleven och dess omgivning (Ahlberg, 2007; Säljö, 2005).

3.2 Särskola som skolform

Sedan 1968 bedrivs särskola som en av skolformerna i Sverige. Enligt den nuvarande skollagen är särskolan till för elever som på grund av utvecklingsstörning inte bedöms nå målen upp till grundskolans kunskapsmål (SFS 1985:1100). Frågan om vilka personer som ska ha rätt till utbildning inom särskolan har diskuterats fram och tillbaka sedan slutet av 1800-talet i flera offentliga utredningar som till exempel *Underdånigt betänkande och förslag till ordnande af andesvagars undervisning* ett betänkande från 1894. De som mest diskuteras i nutid är Carlbeck-kommittens slutbetänkande *För oss tillsammans – om utbildning och utvecklingsstörning* (2004) och inte minst *Den framtida gymnasiesärskolan – en likvärdig utbildning för ungdomar med utvecklingsstörning* (SOU 2011:8). En annan fråga som ofta dyker upp är om man ska avveckla särskolan som skolform. Förespråkare hävdar att eleverna har sådana specifika behov som enbart särskolan kan möta medan andra menar att elever med utvecklingsstörning har rätt till ett så normalt liv som möjligt. En rätt som de menar är svår att tillfredsställa om eleven tillhör en helt annan skolform.

Reglerna för mottagande (man ansöker inte till särskolan utan mottas om man uppfyller vissa kriterier) i särskolan regleras via skollagen. Sverige har nyligen fått flera ändringar i skollagen som berör särskolan, bland annat för mottagandet i särskolan. Innan en elev börjar i särskolan ska en utredning fastställa att barnet har en utvecklingsstörning. Utredningen ska omfatta en pedagogisk, psykologisk, medicinsk och social bedömning. I utredningen ska skolan samråda med barnets vårdnadshavare. Det kan finnas fall där det är uppenbart att en elev inte har förutsättningar att klara en utbildning i grundskolan, men där vårdnadshavaren ändå vill att eleven ska gå där. I sådana fall ska hänsyn till barnets bästa vara styrande. Ett barn kommer därför att kunna tas emot i grundsärskolan utan sin vårdnadshavares medgivande om det finns synnerliga skäl med hänsyn till barnets bästa. Detta ska dock bara ske i undantagsfall. Elever med autism ska i normalfallet inte längre höra till grundsärskolans målgrupp utan ska endast gå där om de också har en utvecklingsstörning (Skolverket, 2010).

Redan 1842 infördes skolplikten i Sverige och med den uppkom problem med de barn som inte ansågs kunna tillgodogöra sig undervisningen. Utbildning för sjuka barn eller barn som ansågs vara defekta organiserades i viss utsträckning med den framväxande folkskolan. Skolor för dessa ”sinnesslöa” barn startade i form av mindre skolanstalter på 1860-talet, ett skäl till detta var att man trodde att de genom utbildning kunde räddas från en uppväxt på sinnessjukhus eller liknande (Förhammar, 1991). Ett annat skäl var att göra barnen arbetsföra och kunna bidra till sin egen försörjning (Färm, 1999; Förhammar, 1991). Idag fokuseras utbildningen i särskolan på att vara så lik grundskolan respektive gymnasieskolan som möjligt och man uppmuntrar i skollagen eleven att läsa kurser i båda skolformerna om så är möjligt. En stor skillnad är dock att elever som går i särskolans skolform har små möjligheter till vidare studier efter avslutade gymnasiesärskolestudier. Det innebär att uppdraget för gymnasiesärskolan fortsatt är att göra eleven arbetsför och kunna bidra till sin egen försörjning även om detta inte står tydligt uttryckt i skollagen (SOU 2011:8).

En särskoleplacering medför en begränsning i det sociala nätverket på ett sätt och berikar det på ett annat. Enligt Stensmo (2002) kan elevers sociala livsvärld vara konfliktfylld i skolan där alla elever förväntas ta hänsyn till varandra. I skolans värld måste eleven som individ

anpassa sig till klassen (det kollektiva). I ungdomars livsvärldar är det mycket som sker. Utveckling från att vara barn till att bli vuxen, innebär en kroppslig men också en världslig förändring. Vidare skriver han att i ungdomars livsvärldar ingår också framtiden och hur man tänker kring den. Det är i nätverket individen känner gemenskap och tillhörighet men också olikhet och utanförskap. Stensmo uttrycker det som ”människans självbild präglas av det sociala nätverk som omger henne” (s.109).

3.3 Unga mödrar

Medelåldern för förstföderskor i Sverige är runt 28 år en siffra som varit konstant sedan 2004. Andelen tonårsfödslar i Sverige har dock minskat de senaste åren (Socialstyrelsen, 2009).

I avhandlingen *Från tonårstjej till ung kvinna* var en slutsats att en påtaglig utveckling sker hos de unga kvinnorna genom föräldraskapet. Att föda ett barn är en avgörande händelse i deras liv och de uttrycker det som det bästa som hänt dem. När de blir ifrågasatta i sitt mödraskap så tvekar de inte att göra allt i deras makt för att visa sin duglighet som mor (Hammar, 2010). Samtidigt som ett föräldraskap möjliggör reflektion och kan leda till ökad mognads- och ansvarsgrad kan det även göra det svårare för unga mödrar att finna sig själva eftersom tonårstiden redan innebär en stor omställning i sig (Cullberg, 2003). Det finns en allmän uppfattning i Sverige idag att kvinnor ska vänta med att bilda familj tills de har jobb, ekonomi och eget boende (SOU, 2000:3), vilket innebär att det kan vara svårt att stå upp för ett beslut att fullfölja sin graviditet (Hammar).

Det sociala stödets betydelse för tonårsmamman är mycket stort då en närvaro och stöttning av omgivningen och professionella fyller en funktion som stärker mammans egna resurser om det uppstår svårigheter. Socialt stöd möjliggör även positiva resultat såsom en god hälsa hos den unga mamman. Hertfelt Wahn (2007) menar att det sociala nätverket är avgörande för den unga mammans förmågor eller oförmågor att kommunicera sina behov. För att kunna ansöka om stöd är det av vikt att hon kan kommunicera det och dessutom göra detta till rätt instans, ett fungerande socialt nätverk stärker denna möjlighet. Medvetenheten hos den unga mamman om sina rättigheter ökar möjligheterna att få det stöd hon är berättigad till (Hertfelt Wahn).

Hertfelt Wahn (2007) delar in mödrarna i två grupper som åtskiljs efter hur de upplevt sitt mödraskap. Den ena gruppen består av såkallade ”stolta mammor” som beskriver sin nya roll som en milstolpe i livet. De upplever att mammarollen ger dem mognad och ansvar vilket i sin tur stärker deras självförtroende. Förändringar i deras sätt att leva som kan handla om till exempel det sociala utelivet ses inte som något särskilt svårt. De tycker att det är lätt att avstå från alkohol och tobak för barnets bästa. Den andra gruppen består av mödrar som betecknas som ”oförberedda”. De upplevde det som om de hade svårt med sin nya modersroll och också svårare att lämna delar i det tidigare livet. I den här gruppen av mödrar förekommer en mer komplex social situation med sämre relationer med både barnets far och moderns egna föräldrar. Som ung mamma förekommer det oftare att personer lägger sig i mammornas liv jämfört med äldre mammor som inte bli tillrättvisade i samma grad (Hertfelt Wahn).

Otterblad Olaussons (2001) avhandling pekar ut socioekonomiska konsekvenser då man studerat effekterna av åldern, det vill säga att man har fött barn tidigt. Studien visar att yngre mammor oftare återfinns i familjer med lägre utbildningsnivå. Presumptiva långsiktiga konsekvenser är social miljö, socialbidragsberoende, en lägre utbildningsnivå och en lägre inkomst för familjen. Enligt studien kan den sociala bakgrunden vara en påverkansfaktor till de sämre socioekonomiska förhållanden som man ser i denna grupp.

I Ungdomsstyrelsens rapport *Unga föräldrar – studier och arbete* (2008) diskuteras unga föräldrars möjligheter att gå gymnasiet. Ungdomsstyrelsen fastslår att det krävs flexibla lösningar i skolan (t.ex. distansstudier och en vidare förståelse) och mer generösa ekonomiska förutsättningar än det finns i dag då försörjningsstödet upphör när hon/han går tillbaka till gymnasiet. Eftersom avslutade gymnasiestudier i princip är en nödvändighet för en etablering på arbetsmarknaden idag ser man ingen logisk förklaring till varför man försvårar för den unga föräldern.

Är det då vanligt att man blir mamma om man har en intellektuell funktionsnedsättning? Nej, de flesta kvinnor med utvecklingsstörning skaffar inte barn men de som gör det är oftast de med lätt utvecklingsstörning (Bager, 2003; Socialstyrelsen, 2002). Man kan dessutom se att det finns en stor medvetenhet bland många kvinnor med utvecklingsstörning om preventivmedel idag till skillnad från tidigare (Bager).

3.3.1 Samhällsstöd

Att bli förälder och dessutom vara diagnostiserad med en intellektuell funktionsnedsättning ger inte per automatik rätt till speciella samhällsinsatser. Det innebär att alla de lagar och förordningar som gäller alla svenska medborgare även gäller föräldern. Från övergripande förordningar som till exempel FN:s deklaration om mänskliga rättigheter till mer specifika lagar i Sverige som föräldrabalken är de regelverk som skapar förutsättningarna. Nedan följer en kort beskrivning av några av dessa allmänna företeelser och en beskrivning av LSS, Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade. Det som händer i praktiken för ett blivande föräldrapar och de samhällsinsatser de möter beskrivs kortfattat.

FN: s deklaration om mänskliga rättigheter

FN: s deklaration om mänskliga rättigheter, § 16, punkt 1, ger alla människor rätt att gifta sig och att skaffa barn. Dessutom påpekas att personer med funktionshinder ska få stöd för att klara sig lika bra som alla andra (Regeringskansliet, 2012).

Föräldrabalken

Föräldrabalken är den lag som reglerar faderskap, moderskap, adoption, vårdnaden om barnet, ekonomiska rättigheter, omyndighet och barns rättigheter. Den ger även barnet rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Kapitel 6 i föräldrabalken behandlar beslut om vårdnad, boende och umgänge. Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall det fästas avseende särskilt vid risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligt förs bort eller hålls kvar eller annars far illa, och barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter samt skall bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning (SFS 1949:381; Sveriges Riksdag, 2012).

Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS

Lag (1993:387) är en rättighetslag som ska garantera personer med omfattande och varaktiga funktionsnedsättningar goda levnadsvillkor, att de får den hjälp de behöver i det dagliga livet och att de kan påverka vilket stöd och vilken service de får.

§ 5 i lagen beskriver att målet är att den enskilde får möjlighet att leva som andra.

§ 6 i lagen menar att verksamheten enligt denna lag skall vara av god kvalitet och bedrivas i samarbete med andra berörda samhällsorgan och myndigheter.

§ 7 i lagen säger att den enskilde skall genom insatserna tillförsäkras goda levnadsvillkor. Insatserna skall vara varaktiga och samordnade. De skall anpassas till mottagarens individuella behov samt utformas så att de är lätt tillgängliga för de personer som behöver dem och stärker deras förmåga att leva ett självständigt liv.

§ 9 i lagen redogör för vilka de särskilda insatserna är. I lagtexten nämns inte rätt till stöd vid föräldraskap (SFS 1993:387; Sveriges Riksdag, 2012).

Nationell strategi för ett utvecklat föräldrastöd - 2009

I betänkandet *Föräldrastöd - en vinst för alla, nationell strategi för samhällets stöd och hjälp till föräldrar i deras föräldraskap* (SOU 2008:131) läggs förslag till ett generellt föräldrastöd. Det här betänkandet ligger till grund för regeringens nationella strategi för ett långsiktigt utvecklat föräldrastöd. Regeringen har som övergripande mål att alla föräldrar ska erbjudas föräldrastöd under barnets uppväxt (0–17 år), det här målet ska nås genom:

- Ökad samverkan kring föräldrastöd mellan aktörer vars verksamhet riktar sig till föräldrar.
- Ökat antal hälsofrämjande arenor och mötesplatser för föräldrar.
- Ökat antal föräldrastödsaktörer med utbildning i hälsofrämjande metoder och universella evidensbaserade föräldrastödsprogram.

Regeringen menar att det är viktigt att de samverkansformer som utvecklas både är långsiktiga och att de integreras i den ordinarie verksamheten. Positiva projekt redovisas där kommuner har arbetat övergripande inom de ”mjuka” sektorerna för att främja samverkan kring föräldrar och deras barn. En slutsats som betänkandet slår fast är att samverkan kräver en bra och tydlig politisk styrning. Dessutom krävs tid, respekt och samförstånd mellan olika aktörer, stöd från ledning och politiker, struktur och utvärdering och en överenskommelse om den finansiella innebörden av samverkansformen. Samverkan kan underlättas om det på lokal nivå finns en samordnande funktion, enligt betänkandet. Framförallt finns det ett stort behov av samhällets stöd hos de föräldrar som saknar sociala nätverk. Föräldrar med intellektuella funktionsnedsättningar nämns inte som en enskild grupp som är i behov av stödinsatser, däremot lyfts föräldrar med missbruksproblematik eller psykisk sjukdom fram. Man menar dock att ett generellt stöd till alla föräldrar är att föredra än riktade insatser till en exklusiv målgrupp. Regeringen anser att forskning är förutsättning för att stödet ska vara relevant, vikten av att ha evidensbaserade metoder eller program lyfts fram. Som en förlängning av det menar man att de som arbetar med föräldrastöd också bör ha relevant utbildning för detta. Rådande forskning visar på att skyddsfaktorer för ett barns uppväxt är en nära och förtroendefull relation mellan barn och föräldrar, stabila föräldrar med låg konfliktnivå, balans mellan tydlig gränssättning och kärlek och värme och att barnet får uppmärksamhet för positiva handlingar samt att barnet har kontakt med stödjande och engagerade vuxna utanför kärnfamiljen. Däremot visar det sig att kända riskfaktorer är om barnet utsätts för bristande tillsyn eller om det råder missbruk av alkohol och/eller narkotika inom familjen. Allvarliga konflikter mellan föräldrar eller mellan barn och föräldrar är också en stor riskfaktor (SOU 2008:131; Socialdepartementet, 2009).

Mödravårdsvården

Mödravårdscentralerna är en del av primärvården i Sverige och det finns både privata och statliga alternativ att tillgå. Västra Götalandsregionen beskriver Mödravårdscentralen kortfattat så som att de arbetar med att bedriva förebyggande hälsovård och eftervård. De planerar och genomför föräldrautbildning och förbereder de blivande föräldrarna för förlossningen och det kommande föräldraskapet. Förutom detta arbetar de förebyggande mot oönskade graviditeter,

sexuellt överförbara infektioner och gynekologiska cellprovtagningar (Västra Götalandsregionen, 2012).

Barnhälsovården

Barns vård regleras av Hälso- och sjukvårdslagen, HSL (SFS 1982:763). Grundtanken i HSL är att alla människor ska få en god och säker vård på lika villkor. Föräldraskapet reglerar som tidigare nämnts vårdnadshavares rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnet vilket innebär att även denna lag behandlar barns rätt till vård. I takt med att barnet blir äldre skall hänsyn tas till barnets egen vilja och önskan, barnets rätt till medinflytande finns också beskrivna i FN:s barnkonvention. Målet för barnhälsovården är att främja befolkningens hälsa, förhindra uppkomst av skada och sjukdom och möta föräldrars och barns behov med anpassad service stöd och vård (1177.se, 2012). Föräldragrupper inom barnhälsovården har erbjudits under flera decennier och det visar sig att ungefär hälften av alla föräldrar i Sverige deltar i dessa. Det är framför allt välutbildade och yrkesarbetande föräldrar som deltar. Dessa föräldragrupper inom barnhälsovården utgör en mycket liten del av de sammanlagda insatserna som ett barn får under sin uppväxttid och med tanke på vilka som medverkar kan man fundera på om de som behöver det mest verkligen får stöd och hjälp. Enligt rapporten *Nya verktyg för föräldrar* så finns det på vissa ställen i Sverige program som främjar föräldrars förmåga att ge barnen värme och rammar. Sättet för att ge värme och rammar är något varje enskild förälder eller föräldrapar får komma fram till. Rapporten visar också att olika former av föräldrastöd intresserar föräldrar relativt lika oberoende av kön, utbildning och födelseort. Fram till 1990 talet fanns det ingen forskning som visade att stöd till föräldrar verkligen hade någon effekt på barnens livssituation. Idag finns det sådan forskning vilket innebär att stödet bör bli effektivare och nå fler. Rapporten pekar också på något självklart, att det är kommunen tillsammans med familjerna som är ansvariga för barnens välfärd. Det innebär att kommunen måste ta ett tydligt ansvar för allmänt föräldrastöd (Statens folkhälsoinstitut, 2004).

Socialtjänsten

Alla medborgare har rätt till stöd från socialtjänstlagen om vissa kriterier uppfylls, det gäller även föräldrar med intellektuella funktionsnedsättningar. I socialtjänstlagen beskrivs att kommunen har ett särskilt ansvar för vissa grupper, varav människor med funktionsnedsättningar är en och barn och ungdomar en annan. Frivillighet och självbestämmande är grunden för alla insatser som ges med stöd av socialtjänstlagen. Insatserna ska också utformas så att de tar tillvara den enskilda personens möjligheter och viljan att förändra sin sociala situation. Alla som får kännedom om något som kan innebära att ett barn far illa ska anmäla det till socialnämnden. Nämnden kan då utse en kontaktperson eller en stödfamilj med uppgift att hjälpa familjen/barnet i enskilda och i personliga angelägenheter om den enskilde begär eller samtycker till det (SFS 2001:453; Sveriges Riksdag, 2012).

Familjecentralen

Syftet med familjecentraler är att erbjuda ett lättillgängligt stöd till blivande föräldrar och till föräldrar och deras barn. Oftast sker det genom en samverkan mellan Mödravårdscentralen, Barnavårdscentralen, Socialtjänsten och kommunens öppna förskola. Det finns 131 familjecentraler och familjecentralerliknande verksamheter i Sverige. De är företrädesvis permanenta verksamheter som finansieras av de ingående parternas ordinarie budget. Flera studier visar dock att myndighetsutövning kan göra det svårare för socialtjänsten att också arbeta förebyggande. Den kritik som riktas mot den särskilt riktade familjecentralen, menar utredarna, är brister i hanteringen av anonymiteten och att socialtjänstens närvaro kan

upplevas som problematisk. I betänkandet av Föräldrastödutredningen konstaterar man att det inte finns några nordiska forskningsstudier om hur familjecentraler påverkar barn och familjers sociala, emotionella eller kognitiva utveckling (Socialstyrelsen, 2008).

3.3.2 Föräldrar med intellektuell funktionsnedsättning

Barn till mödrar med utvecklingsstörning har visat sig utgöra en riskgrupp vilket i sin tur innebär att behovet av samordnat samhällsstöd till dessa familjer är stort. ”För att stödja dessa relativt få barn och deras familjer har kommunerna behov av läns- eller regionbaserade stödteam med särskild kunskap om utvecklingsstörning och familjebildning” (Bager 2003, s. 22).

Flera undersökningar vittnar om att samordnat samhällsstöd med rätt utbildad personal är något som efterfrågas. Rönnström (1981) talar om att mödrautbildningen bör anpassas efter det aktuella föräldrapparet eller föräldern. Till exempel kan en person som besöker familjen i hemmet vara den bästa lösningen. En annan familj kan få det bästa stödet av en stödfamilj eller en kontaktperson. En studie där tio familjer följdes upp under fyra år slår fast att barnen i familjerna där föräldrarna hade en utvecklingsstörning inte blev hjälpta till en normal utveckling trots olika stödinsatser och samhällsinsatser som då erbjöds familjerna (Rönnström). Även Kollbergs avhandling *Omstridda mödrar* från 1989 har sin aktualitet. I Kollbergs avhandling intervjuades 32 mammor med mycket lindriga intellektuella funktionsnedsättningar. Resultatet i avhandlingen visar att de personer som är satt att utreda föräldrarnas förmågor som föräldrar, har bedömt föräldrarna med sina egna känslor och fördomar som grund, utan att använda den beprövade kunskap som faktiskt finns. Kollberg tydliggör att nedsatt begåvning i sig inte får vara orsaken till ett omhändertagande utan faktiska potentialer att fungera som förälder ska vara avgörande. Om man fokuserar på föräldrarnas brister och tillkortakommanden och glömmer se deras starka sidor, om man bortser från resurser som kan finnas i deras sociala nätverk så känner sig personerna naturligtvis kränkta. Studien visar vidare, att stabila emotionella förhållanden under uppväxten har stor betydelse för hur kvinnorna i sin tur klarar sin föräldraroll. Samtliga mödrar upplevde sig vara ifrågasatta och oroade sig ständigt för att barnen skulle tas ifrån dem. Av de sammanboende mammorna levde sex tillsammans med män som hade problem med alkohol eller psykiska problem. Männerna utgjorde sällan något stöd för mammorna, snarare tvärt om (Kollberg).

Idag talar man mer utifrån Socialstyrelsens (2005) kunskapsöversikt *Föräldrar med utvecklingsstörning och deras barn - vad finns det för kunskap?* Kunskapsöversikten handlar om forskning och projekt som rör föräldrar med utvecklingsstörning och deras barn. Av de 167 arbeten som presenteras i kunskapsöversikten är arton svenska. Ytterligare tolv svenska studier finns med, men dessa berör mer indirekt föräldraskap. Av de arton studierna är nio fokuserade på barnperspektivet, tre är uttryckligen inriktade på mödrar och fyra som rör familjer. I kunskapsöversikten framkommer att ett adekvat stöd som är anpassat till föräldrarnas behov ökar förutsättningarna för att föräldrar med intellektuella funktionsnedsättningar ska kunna fostra sina barn. För att stödet ska stärka föräldrarna i deras föräldraroll och tillförsäkra barnet goda levnadsvillkor måste de professionella ha god kunskap om intellektuella funktionsnedsättningar och dess konsekvenser, känna till vilka styrkor som föräldrarna har, vilka svårigheterna är och vilka behov barnen har. Samordning av insatserna i familjerna underlättar för de inblandade personerna och gör att stressen minskar för föräldrarna och deras föräldraförmåga ökar. Stödet som ges måste präglas av långvarig kontakt och kontinuerligt stöd mellan familjerna och de professionella (Socialstyrelsen, 2005).

Kunskapsöversikten (Socialstyrelsen, 2005) lyfter även fram de svårigheter och problem som förekommer i familjer där föräldrarna har intellektuella funktionsnedsättningar. Vissa av dessa studier förklarar den bristande föräldraförmågan med den intellektuella funktionsnedsättningen. Andra studier visar att föräldraförmågan inte är direkt relaterad till funktionsnedsättningen. Föräldrarnas adaptiva och empatiska förmåga, det sociala nätverket och familjens ekonomi och hälsa, är faktorer som kan påverka föräldraförmågan. Begreppet föräldraförmåga är svårt att definiera och någon enhetlig definition finns inte i forskarvärlden idag. Föräldraförmåga bygger på normativa värderingar är socialt konstruerat och beror på det kulturella sammanhanget, menar utredaren i kunskapsöversikten. Forskningsresultat som presenteras i kunskapsöversikten från bland annat England och Australien visar att funktionsnedsättningen inte är en avgörande faktor för hur man lyckas med sitt föräldraskap utan att faktorer som stressar föräldrarna bidrar till svårigheterna i föräldraskapet. Stressfaktorer är dålig ekonomi, brister i sociala nätverk och hur stödet som familjen får är utformat. Situationen för familjer där föräldrarna har en intellektuell funktionsnedsättning skiljer sig egentligen inte från andra marginaliserade grupper. Men det finns faktorer som gör situationen mer sammansatt (Socialstyrelsen, 2005).

Barn till föräldrar med intellektuella funktionsnedsättningar anses vara en riskgrupp. Det är särskilt viktigt att barnen får stimulans, att säkerheten i hemmet kontrolleras och att de får näringsriktig kost och god hygienisk omvårdnad. Studier har visat att barn till föräldrar med intellektuella funktionsnedsättningar löper ökad risk att utsättas för försummelse och vanvård samt att drabbas av utvecklingsförsening och beteendestörningar. Det finns även studier som visar att föräldraförmågan inte utvecklas hos föräldrar med utvecklingsstörning, trots insatser och användning av program. Här menar forskarna att föräldrarna saknar förmåga att lära sig rutiner i vardagen och att de har svårt att lära sig nya färdigheter och minnas kunskap som förmedlas till dem (Accardo & Whitman, citerade av Socialstyrelsen, 2005). Mycket av den forskning som presenterats om utredningsprocessen visar att barnavårdsutredningar har allvarliga brister. Kritiken handlar bland annat om stora dokumentationsbrister (Socialstyrelsen, 2005).

Projektredovisningen *Det viktiga hur man är mot sitt barn* är en sammanställning över sju intervjuade familjer som träffades under många år i ett nätverk inom FUB (FUB är en intresseorganisation som arbetar för att barn, ungdomar och vuxna med utvecklingsstörning ska kunna leva ett gott liv). Samtliga föräldrar uttrycker den stora betydelse detta nätverk har för dem. De har fått nya kunskaper, nya kontakter och känt sig stärkta i sin föräldraroll. De uppskattade att bli sedda som föräldrar (Socialstyrelsen, 2002).

Tideman (2010) har gjort en studie över levnadsstandarden för personer med utvecklingsstörning i Hallands län som visar att det är en stor skillnad avseende familjerelationer för vuxna personer med utvecklingsstörning och andra vuxna. 95 procent av populationen levde ensamma vilket kan jämföras med 38 procent bland övriga i samhället. 1991 hade ingen i populationen barn men 1995 hade 2,4 procent av dem barn (Tideman). FoU har beviljat stöd för att inom ramen av avhandlingsarbetet *Föräldraskap och intellektuella funktionsnedsättningar* kartlägga antalet familjer i Västra Götaland med barn under 18 år där en eller båda föräldrarna har en intellektuell funktionsnedsättning.

Socialstyrelsens (2007) lägesbeskrivning, *Barn som har föräldrar med utvecklingsstörning*, innehåller redovisningar, kartläggningar samt uppföljning av lagstiftning, verksamheter osv. Den bekräftar det som kunskapsöversikten visade, dvs. att ha tillgång till ett fungerande

nätverk är av stor betydelse för familjens välbefinnande. Rapporten visar också svårigheten för personer med intellektuella funktionsnedsättningar att få ett avlönat arbete vilket bidrar till att de utesluts från sociala sammanhang och påverkar familjens ekonomi på ett negativt sätt. De professionella som möter familjerna behöver ökad kunskap om funktionsnedsättningen, föräldrarnas förmågor, barnens situation men även kunskaper i att samtala och kunna förmedla informationen till föräldrarna. En fungerande kommunikation är utgångspunkten för ett gott samarbete mellan professionella och föräldrar (Socialstyrelsen, 2007).

I en studie från Uppsala län beskrivs kommunernas etablering av samverkansgrupper kring familjer med intellektuella funktionsnedsättningar. Representanter för MVC, förskola, skola, särskola, BVC, habilitering, LSS, socialtjänst, utredningshem och psykiatri ingick. Två metodprojekt har genomförts i FIB-projektet, som ingår i studien. FIB står för Föräldrar med Intellektuella Begränsningar. FIB-projektet vänder sig till barnfamiljer där minst en av föräldrarna har en intellektuell funktionsnedsättning. Syftet är att utveckla stöd och hjälpinsatser för att stärka skyddsfaktorerna och minska riskerna att barn far illa. Det första projektet var att utveckla det befintliga stödet som ges till familjerna i hemmet. Det andra projektet var att skapa en ny verksamhet inom ramen för befintlig verksamhet vid en familjecentral. Med en familjecentral menas här en gruppverksamhet som riktar sig till föräldrar och barn. I utvärderingen av projektet framkom det att föräldrarna har uppskattat stödet att skapa struktur/ordning och stödet i hur man får relationerna i familjen att fungera. Utvärderingen har visat att stödet som ges i hemmet behöver präglas av en lång relation för att föräldrarna ska känna trygghet. Man har benämnt den person som stödjer familjerna till hemterapeut. Hemterapeuten ska förmedla att en utveckling är möjlig och visa på positiva förändringar som sker. Föräldrarnas erfarenheter av utanförskap och kritik skapar i början en misstro och rädsla i mötet med stöd i hemmet. Av den anledningen behöver hemterapeuterna goda kunskaper om intellektuella funktionsnedsättningar, dess konsekvenser och tillgång till anpassad handledning. De behöver också vara flexibla inför sina arbetsuppgifter eftersom möten med sjukvård, socialtjänst, skola och daghem kan ingå (Jöreskog, 2009).

Föräldrarna beskriver sig som en grupp som har svårt att få den hjälp de behöver. Det största problemet är att de är hemma och inte har något arbete. De lever med mycket knappa ekonomiska resurser. Föräldrarna beskriver vidare att de alltid blir avvisade av myndigheterna för att de vänt sig till fel person med fel ärende. I projektet har även en gruppverksamhet utvecklats mellan föräldrarna det har inneburit en känsla av gemenskap mellan föräldrarna och lett till nya kunskaper om bland annat hur myndigheterna fungerar. Gruppledarna ser föräldrarnas ökade sociala nätverk som viktigast. De uttrycker en tveksamhet till de nya kunskaperna om de kan omsättas av föräldrarna i hemmet och de ser också att barnens behov av stöd och hjälp är stort (Jöreskog, 2009).

Uppsatsen *Fader Vår* av Åhlund 2010 som behandlar fäder med intellektuella funktionsnedsättningar visar att den forskning som är gjord oftast handlar om mammorna och fäderna marginaliseras i sin roll i kontakter med myndigheter. Framgångsfaktorer för föräldraskapet menar Åhlund är att familjen har en trygg ekonomisk situation, stöd utifrån behoven under en lång tid, att omgivningen visar tilltro till att utöva faderskapet och inte minst slippa leva under pressen att barnen ska omhändertas.

För att på ett adekvat sätt göra en utredning som avgör vilket stöd som föräldrarna behöver eller om barnet måste tas om hand av socialtjänsten föreslår Gustavsson och Springer (2008) ett arbetssätt som bygger på att en kartläggning görs av vilka kunskaper och färdigheter föräldern har för att ta hand om sitt barn. Därefter är det dags att samla in uppgifter om hur

hon/han tillgodoser sig dessa färdigheter och tillämpar dem. Följden av resultatet är att föräldrarna genom utbildning och stödinsatser för de områden där det visat sig finnas brister erbjuds ökad kunskap och färdigheter. Sedan bör uppföljning och observationer av familjesystemet ske i olika situationer som kan visa hur insatserna fungerar och om föräldrarna har tillägnat sig kunskapen och stödinsatserna (a.a.). Det är en fördel om kommunen på kommunledningsnivå utser en eller flera personer som har särskilt ansvar för föräldrastöd. Det är också en fördel att formulera en lokal handlingsplan på området (Statens folkhälsoinstitut, 2004). Då personer med intellektuella funktionsnedsättningar i mindre utsträckning än befolkningen i övrigt lever i äktenskap så kommer de i kontakt med socialnämnden för att fastställa faderskapet (Eriksson & Tideman, 2010). Eftersom de kommer i kontakt med socialnämnden riskerar de att bli ifrågasatta i sitt föräldraskap, med tanke på det är det viktigt att kommunerna tar sitt ansvar i hur stöd och hjälpinsatser blir utformade.

4. Metod och genomförande

I studien har halvstrukturerade livsvärldsintervjuer med en reflexiv och öppen inställning använts, detta för att få information om den unga kvinnans egna tankar och reflekterande förståelse om sig själv och sin omvärld med så lite påverkan från intervjuaren som möjligt. Som komplettering till intervjuerna har observationer utförts i olika kontexter. Intervjuer och observationer sammanfogas sedan till en helhet. ”Att alla enskildheter fogar sig till en helhet är det kriterium man har för förståelsens riktighet. Uteblir sammanfogningen havererar förståelsen” (Gadamer, 2002, s. 137).

4.1 Forskningsansats

Den valda forskningsansatsen bör ge studien verktyg att:

- Få kunskap om den unga mammans verklighet.
- Beskriva någon av de olika regionala världar som den unga mamman befinner sig i, skolan, hemmet med sina vänner eller i möten med myndighetspersoner.
- Förstå helheten som mamman befinner sig i vilket förutsätter att delarna studeras och delarna skall sedan förstås utifrån helheten.
- Förstå de sammanflätningar som den unga mamman befinner sig i. Vi är ju vad vi är på grund av den värld vi lever i men det är också så att världen är som den är på grund av de som finns i den.
- Få inblick i hur den unga mamman handlar och tänker. Människan tänker inte först och handlar sen, utan det är tvärt om. Men däremot kan vi tänka ut saker i förväg och sedan erfar man det. Detta kännetecknar människans dagliga liv, så hur har den unga mamman det?
- Se vilka förmågor utvecklar den unga mamman och hur ser pedagogerna på dem? Vilken kompetens sätter sig i kroppen på den unga mamman som ett habitualiserat praktikfält?
- Se vilka ting som införlivas till "den levda kroppen" hos den unga mamman?

4.1.1 Livsvärldsfenomenologi

Bengtsson (2005) menar att en forskningsansats innehåller filosofiska ställningstaganden av ontologiskt och epistemologiskt slag. Med detta menas att man som forskare gör vissa grundantaganden om vad verklighet och kunskap är och att detta får konsekvenser för val av

forskningsansats. Studien tar sin ontologiska utgångspunkt i en livsvärldsfenomenologisk ansats som här anses vara ett bra val när man vill studera hur människor upplever sin verklighet. Livsvärlden förmedlas mellan individer och är därför social och historisk. Berndtsson (2001) uttrycker det som att ”i en livsvärldsforskning bemödar man sig med att få grepp om människors erfarenheter i en värld. Det handlar om att låta sakerna komma till tals på sina villkor” (s. 93). I möten med olika livsvärldar erfar vi ständigt nya saker. De olika erfarenheter som görs leder också till en upplevelse av något. Bengtsson skriver om begreppet intentionalitet vilket innebär att ”sakerna erfars alltid som något”, även sakerna har en mening (s. 29). Gadamer (2002) menar att när alla delar bildar en helhet så uppstår det krav på förståelsens riktighet. Om inte delarna i detta läge sammanfogas till en helhet så skapas heller ingen förståelse.

Bengtsson (2005) gör beskrivningen som att: ”den levda kroppens förhållande till andra människor är ett förhållande mellan levda kroppar och kan därför varken reduceras till något rent subjektivt eller rent objektivt” (s. 25). Bengtsson menar att det är fullt möjligt att undersöka andras livsvärldar och att livsvärlden inte är något oåtkomligt. Inom den livsvärldsfenomenologiska traditionen talar man om regionala världar. Studien kommer att försöka beskriva hur livsvärlden hos en ung mamma med en intellektuell funktionsnedsättning ser ut. Mer specifikt kommer studien att koncentrera sig på den regionala värld som skolan utgör för den unga mamman. Studien kommer att ta sin utgång i den *levda kroppen* där tidigare kunskaper, erfarenheter och upplevelser kommer att beskrivas. Den levda kroppen är då inte den biologiska kroppen utan den kropp som erfar, förstår och handlar i världen. Kropp och själ, handling och tanke ses här inte som åtskilda.

För att förstå andra människor förespråkar Merleau-Ponty enligt Berndtsson (2001) dialogen. Det är i dialogen med andra människor som vi kan utveckla en gemensam värld, dela varandras tankegångar och nyskapa. Enligt Bengtsson, (2005) menar Merleau-Ponty att varje förändring av kroppen fysiskt eller psykiskt leder till förändring av världen. Det kan vara fysiska eller psykiska, stora eller små förändringar oavsett så förändras världen. När kroppen lärt sig behärska en färdighet eller ett instrument menar Carlsson (2005) att det bildas en vana. När denna vana blir automatiserad behöver man inte fundera eller tänka så mycket när man utövar färdigheten.

Horisontbegreppet är ett vanligt förekommande begrepp inom livsvärldsstudier (Bengtsson, 2005). Berndtsson (2001) menar att enligt Husserl så finns det implicit en horisont för hur vi erfar världen. Med detta menas att vi ser och upplever objekt utifrån olika håll som resulterar i att man kan inta olika perspektiv. Det i sin tur leder till att denna horisont kontinuerligt förändras. Husserl menar vidare, enligt Berndtsson, att varje erfarenhet har en egen horisont och gör kopplingen till erfarenhetsbegreppet. Horisonten blir därmed ett uttryck för levd erfarenhet (s. 29). ”Begreppet ’horisont’ är ett lämpligt uttryck för den överlägsna vidsynthet, som man måste ha för att förstå. Att öppna horisont betyder alltid att man lär sig att se utöver det som är nära och alltför nära, inte för att bortse därifrån men för att bättre se till den större helhetens riktiga proportioner” (Gadamer, 2002, s. 153). Gadamer beskriver begreppet horisontsammansmältning som att olika personers idéer och förutsättningar kan nå samsyn vad gäller ett visst ämne. I förståelsen sker verklig horisontsammansmältning. Enligt både Berndtsson och Gadamer finns det bara subjektiva upplevelser av världen men med stöd av horisontsammansmältningar kan vi ändå förstå varandra. De menar att det alltid finns något vi inte kan förstå hos andra men via berättelser eller observationer kan vi förflytta våra horisonter och se på olika fenomen ur olika perspektiv. Berndtsson menar att det fortsatta lärandet alltid innefattar nya horisonter vilket i sin tur innebär nya utmaningar ska antas.

Horisontbegreppet visar på att människan alltid befinner sig i en historiskt bestämd position, vilket innebär att det är från denna punkt hon kan se världen. Synfältet avgränsas alltså av horisonten, men horisonten kan förflyttas och vidgas i och med att individen gör nya erfarenheter (Gadamer, 2002).

4.2 Metodval

Studien utgår från fenomenologiska utgångspunkter. Det finns många varianter inom fenomenologin men grundtanken är att ”gå tillbaka till sakerna själva” (Bengtsson, 2005, s.11). Jag har valt att använda livsvärldsansatsen inom fenomenologin för att förstå den unga mammans upplevelser och erfarenheter. Datainsamlingen grundar sig på sex fenomenologiska intervjuer som tolkas och förstås utifrån fenomenologin. Jag utgår från Bengtssons tankegångar om att behålla grundteorin i fenomenologin, vilket innebär att sakerna inte bara ska ses och beskrivas, de ska också tolkas och förstås.

Lauritzen och Svenaeus (2004) menar att en människas berättelser förändras från privat till något socialt när berättelsen delas med andra i ett socialt eller kulturellt sammanhang. En människas berättelse kan i sociala sammanhang vara ett strategiskt hjälpmedel för att öka förståelsen hos andra. Johansson (2005) skriver om Merleau-Ponty som menar att kommunikationen har en stor betydelse för förståelsen för andra människor. Kommunikation är inte bara språket utan också miner, gester, rörelser, tonläge, skratt, skrik med mera. Förståelsen av människans vara i världen omfattas av människans sätt att gestalta sig. Vidare skriver Johansson (2005) att för att förstå en annan människa krävs det empati. Empatin gör att man delar en upplevd känsla och delar på så sätt livsvärld. Människan kan dock inte förstå en annan människa fullt ut.

Intervju som datainsamlingsmetod

När studier utgår från livsvärldsansatsen är intervjuer en central datainsamlingsmetod. Enligt Stensmo (2002) är en intervju fenomenologisk om det ställs frågor om erfarenheter och upplevelser. Vidare menar han att upplevelser och erfarenheter är personliga och ingen annan än den berörda kan säga om det är rätt eller fel. Stensmo förespråkar att den optimala intervjun är när informanterna avger långa svar på korta frågor. Den fenomenologiska intervjuens syfte är att få fram personliga erfarenheter av saker och händelser. Kvale (1997) benämner en liknande insamlingsmetod som kvalitativa intervjuer. I den kvalitativa intervjun samtalar intervjuaren och informanten om ett gemensamt ämne de båda är väl insatta i och utbyter då synpunkter kring ämnet. Bengtsson (2005) menar däremot att för att få reda på saker måste man ”gå tillbaka till sakerna själva” vilket man gör genom den fenomenologiska intervjun. Kvale kallar det här för en halvstrukturerad livsvärldsintervju.

Datainsamlingen genomfördes med sex intervjuer med huvudinformanten som varade mellan trettio två och nittio fem minuter. Intervjuerna bandades och samtliga intervjuer transkriberades ordagrant. Den halvstrukturerade intervjun passade bra, eftersom den enligt Stukát (2005) är en bra metod för att få svar på frågor och för att nå djupare. Han tar upp att samspelet under intervjun mellan intervjuaren och informanten kan utnyttjas för ökad förståelse. Metoden i den halvstrukturerade intervjun är följsam och frågorna ställs i den följd som situationen inbjuder till. Enligt Bengtsson (2005) kan man i en livsvärldsansats med fördel använda flera metoder. Jag har använt observationer som ett komplement till intervjuerna, för att förstå informantens livsvärld på bättre sätt. Med dessa två metoder får jag mer information om min informant som tillsammans får en högre kvalitet. Två intervjuer utan ljudupptagning genomfördes med ”viktiga andra” kring min huvudinformant.

Observation som datainsamlingsmetod

I mötet skapas och möjliggörs förståelse av en annans livsvärld vilket gör observationsmetoden till en naturlig del av insamlandet av empiri i studien (Berndtsson, 2005). Observationerna i studien har skett på olika platser och i några utvalda regionala världar. I grova drag kan observationerna benämnas som deltagande observationer. Dock har observationsmetoden justerats efter vad de konkreta observationstillfällena har krävt av observatören. Vid några tillfällen har observatören istället smält in i bakgrunden utan att delta aktivt i sammanhangen som observerats. Bengtsson (2005) menar att i livsvärldsfenomenologisk forskningsansats är det nödvändigt att se människor i sitt sammanhang. En tolkning av det kan vara att "livsvärldsforskaren måste själv till platsen där upplevelserna, uppfattningarna, handlingarna osv. förkroppsligas i världsliga situationer, och i anslutning till att forskaren deltar i den verksamhet som utövas är det naturligt att på ort och ställe även samtala" (s. 45). Samtal har skett i de observationer som beskrivs som deltagande observationer.

4.3 Urval

Initialt användes ett slumpmässigt urval då studiens huvudinformatör av en händelse träffade mig 2009, då jag läste på specialpedagogprogrammet. Studien använder sig i övrigt av ett strategiskt urval där "betydelsefulla andra" kring min huvudinformatör och personer med en dominerande roll i hennes livsvärld kom att medverka i studien. Till huvuddelen präglas studien av huvudinformatörens, det vill säga den unga mamman med intellektuell funktionsnedsättning, agerande i och uppfattning om sin livsvärld.

4.4 Genomförande

En pilotstudie med den enkla frågeställningen *Hur upplever du din föräldraroll* genomfördes våren 2008 med en elev till skribenten. Utifrån de erfarenheter som bland annat en intervju i pilotstudien gav så utformades en grov ram för denna studie. Studiens ram var att följa en elevs skolgång från det att eleven konstaterat att hon var gravid till dess att eleven avslutade sina gymnasiesärskolestudier. Kärnan i allt insamlat empiriarbete har utgått från elevens skolgång. Arbetet med att samla empiri påbörjades hösten 2009 och avslutades våren 2012. Det innebär att analysarbetet av empirin har skett i omgångar och har påverkat insamlandet av empiri under studiens gång. I huvudsak två metoder har använts, halvstrukturerade livsvärldsintervjuer med en reflexiv och öppen inställning liksom deltagande observationer tillsammans med informanten i olika sammanhang.

4.4.1 Intervjuerna

Första intervjun med den blivande mamman

Intervjun äger rum hösten 2009. Vi sitter i ett samtalsrum på en skola med en diktafon mellan oss på ett litet bord. Det börjar med lite teknikstrul då inspelningen inte riktigt har tillräckligt bra kvalitet utan är tvungen att göras om. Efter att diktafonen bytts ut så startar intervjun om med information om intervjuens syfte och informantens möjlighet att inte svara på frågor. Vi pratar mycket om att den färdiga uppsatsen inte ska innehålla sådana uppgifter att det kommer var möjligt att veta att just hon är med och lämnade uppgifter. Därefter fortsätter intervjun med öppna frågor såsom "Beskriv hur du har det just nu?" En stor del av samtalet handlar om stöd eller brist på stöd från omgivningen och om hur vänner och familj reagerat på att hon ska bli mamma.

Andra intervjun med den blivande mamman

Det är våren 2010 och det är bara veckor kvar innan barnet ska födas. Vi träffas i en lokal utanför skolan och dricker en kopp kaffe ihop innan det är dags för själva intervjun. Den här gången finns det två diktafoner på bordet mellan oss för att garantera att inget av inspelningen ska gå snett. Återigen så inleds intervjun med att informantens rättigheter klargörs men också syftet med intervjun. Det är mycket frågor om förlossningen som cirkulerar i intervjun, men även praktiska frågor om framtida boende och möjligheterna att komma tillbaka till studierna och skolan.

Tredje intervjun med en nybliven mamma

Med på intervjun är en liten bebis på fem veckor. Bebisens sover gott i sin vagn under intervjun och min informant har under stora delar av intervjun sin hand på vagnen och vagnar den lite fram och tillbaka. Det är lite magiskt. Vi är på skolan där hon har gått fram till en månad före förlossningen. Hon passar på att träffa mig och sina klasskamrater på samma gång. Vi sitter i samtalsrummet på skolan där vi har varit tidigare med diktafonerna mellan oss. Vi hinner knappt sätta oss ner förrän hon börjar berätta om tiden innan förlossningen, själva förlossningen och hur det är att ha en liten bebis nära sig hela tiden. Den här intervjun sprudlar av ord, min uppgift som intervjuare handlar om att hålla lite i styret under samtalet men mest om att bara lyssna in allt som sägs. Intervjun blir den längsta av de vi har nittiofem minuter lång men upplevelsen är intensiv och snabb.

Fjärde intervjun med den unga mamman

Barnet har hunnit bli 10 månader och det är vintern 2010. Vi träffas i en allmän lokal i närheten av informantens bostad. Barnet är hemma med sin pappa och under intervjun kommer det sms till henne från pappan. Diktafonen är med och intervjun börjar med en tillbakablick om vad som har sagts under de föregående intervjuerna. Därefter kommer öppna frågor om hur livet ser ut just nu! Min informant är lite splittrad, jag får ställa om frågorna ibland då sms:en från pappan skapar en oro för hur barnet har det. Intervjun blir kort men vi bestämmer oss för att träffas snart igen.

Femte intervjun med den unga mamman

Vår 2011, vi träffas på skolan där hon går. Intervjun spelas in även denna gång men till skillnad från tidigare intervjuer så är en av hennes klasskamrater med. Detta sker på informantens initiativ och önskemål. Det innebär att den halvstrukturerade intervjumetoden som har varit gällande under de tidigare intervjuerna inte på samma sätt kommer till stånd. Det blir mer av ett flytande samtal där både jag och klasskamraten ställer frågor till informanten om hur vardagen ser ut och hur det är att vara i skolan. Fördelen med att klasskamraten var med var att när barnet ville ha uppmärksamhet så kunde intervjun fortsätta med informanten då kamraten tog hand om barnet.

Sjätte intervjun med den unga mamman

Hösten 2011, barnet är nu ett och ett halvt år och har fått en förskoleplats. Det innebär att vi kan träffas utan att barnet är med. Vi inleder mötet och tar en kopp kaffe innan intervjun startar, numera tänker varken jag eller informanten på att det ligger en diktafon och spelar in samtalet. (Det innebar att jag tog bort en del av informationen ur etisk aspekt då den kom allt för djupt in på personliga saker och kunde göra min informant skada.) Det har hänt mycket under sommaren och den tidiga hösten i min informants liv, vilket innebär att det blir ett mycket känsligt möte.

Intervju med nära kvinnlig vän till den unga mamman

Det är maj 2011 och vi träffas på den skola som min informant går på. Inför den här intervjun så har informanten meddelat sin vän att hon är införstådd med att intervjun kommer att handla om henne och relationen som de har. Intervjun äger rum i ett klassrum på gymnasieskolan, inför intervjun möbleras rummet så att vi kan sitta mitt emot varandra med ett bord emellan. Intervjun genomförs med få öppna frågor, se bilaga 1. Det sker ingen ljudupptagning utan korta minnesanteckningar skrivs i samband med intervjun, direkt efter kompletteras dessa med mer utförlig skriftlig dokumentation.

Intervju med nära manlig vän till den unga mamman

September 2011 genomförs intervjun med den manlige vännen på ett café. Frågorna från bilaga 1 används även nu, dessutom skrivs återigen minnesanteckningar som kompletteras efteråt. Inför den här intervjun så har informanten meddelat sin vän att hon är införstådd med att intervjun kommer att handla om henne och relationen som de har.

4.4.2 Observationerna

Totalt åtta observationer har genomförts, vid åtta olika tillfällen. Nedan redovisas de i ämnesgrupper.

Observationer med den unga mamman och barnet

Inom studiens ramar har det funnits fyra tillfällen att koncentrerat betrakta relationen mellan den unga mamman och hennes barn i både offentlig och privat miljö. Dessa observationer har pågått sammanlagt under cirka åtta timmar. Vid varje observationstillfälle har unika/specifika observationer dokumenterats under observationens gång, dock ej synligt för informanten.

Observationer med den unga mamman och hennes vänner

Två observationer har skett under skoltid då den unga mamman har studerat och umgått med sina vänner. Den första ägde rum hösten 2009 då informanten var gravid. Kunskapen om observationsteknik var då inte så stor hos mig vilket innebar att observationstillfället var en hel skoldag lång och anteckningar fördes inför informanten och hennes vänner ögon. Någon observationsmall fanns inte heller att följa. Inför observation två på skolan, hösten 2011, så utgick observationen ifrån de iakttagelser som uppkommit under den första observationen. Detta för att eventuellt kunna göra några jämförelser. Observationerna utfördes under ett lektionspass och tre tillfällen då eleverna hade rast. Anteckningar fördes utan att de som observerades kunde se det.

Observationer vid den unga mammans möte med myndighetspersoner

Vid två tillfällen har observationer kunnat ske då den unga mamman har haft kontakt med myndigheter på olika sätt. Det första tillfället var tidig höst 2011 då den unga mamman tog kontakt med socialtjänsten. Det andra var vid ett nätverksmöte då personer anställda på försäkringskassan, arbetsförmedlingen, skolan och informantens "God man" var närvarande. Observationsanteckningar fördes vid båda dessa tillfällen under observationens gång och i närvarande av de inblandade. Alla var också informerade om varför dessa anteckningar utfördes.

4.4.3 Analys

Analysen av empirin påbörjades med att intervjuerna transkriberades ord för ord exakt så som talet i intervjun föll. Transkribering ska därför ses som en del av det analytiska arbetet med

empirin i studien. Uppgifter om intervjudatum, lokal och eventuella specifika uppgifter om intervjun har lagts till i efterhand. All transkribering har skett under en intensiv månad då även en djupare analys av observationsanteckningar och intervjuanteckningar har genomförts. Därefter har materialet analyserats genom att jämföra och beskriva fenomen, texter och bilder som förklarar eller beskriver den unga mammans verklighet. Mekaniskt har resultatet byggts upp genom att även subtila undertoner och små gester har fått plats i empirin då de tydliggör informantens livsvärld på ett mer nyanserat plan.

I studien är empirin bearbetad utifrån ett fenomenologiskt perspektiv. Det innebär att istället för att förklara vad min informant har varit med om så avser jag att beskriva hennes livsvärld. Studien söker efter de enskilda händelsernas gemensamma väsen utan att avge ett omdöme om dem. Analysen syftar till att skapa en förståelig och konsistent helhet, för att nå detta har analysarbetet växlat mellan att se på delarna till att analysera helheten. Studiens mening är att så förutsättningslöst som möjligt skapa en ökad förståelse kring fenomenet. Den fenomenologiska ansatsen i studien ställer krav på att respondenten förvissas sig om att man har fått reda på den genuina upplevelsen av ett fenomen vilket har skett genom att flera intervjuer har gjorts och kompletterats med observationer.

Tolkningen och förståelsen börjar redan i samtalet i intervjun, det sker sedan en kontinuerlig förståelse av det insamlade empiriunderlaget. Redan vid insamling av empirin, till och med vid funderingen för ramen för studien, börjar skribenten tolka och analysera. Handlingarna som informanten utför tolkas i stunden och beskrivs i en observationstext och analyseras till resultatet en tolkning har då utförts som kan analyseras genom en analysmodell om igen. Allt som sker vid en observation kan inte noteras av observatören. En konsekvens blir att en mening tillskrivs det som skedde vid observationen redan vid observationstillfället. Vid arbetet med analysen av observationerna bör hänsyn tas till att observationsanteckningarna redan i sig utgör en första analys. Bruksföremål som informanten använder har inkluderats vid observationerna då de har en mening för den som använder dem. Saker har olika mening för olika människor skribenten vill veta vilken mening föremålen har för informanten.

4.5 Validitet och reliabilitet

Den här studien är svår att göra om i sin helhet då den bygger på relationen och det förtroende som informanten och skribenten byggt upp under studiens gång. I kvalitativa studier som exempelvis en livsvärldsfenomenologisk studie kommer validitet och reliabilitet att sammanflätas, vilket kräver ett annat resonemang kring begreppen. Validitet är giltigheten i resultaten, har man mätt det man avser att mäta, medan reliabilitet står för noggrannhet, tillförlitlighet, dvs. kvaliteten i studien (Stukat, 2011). Delar av det som avsågs belysas inom ramen för studien har uppnåtts. Till exempel så har den unga mammans egen berättelse fått komma till tals och observationer i hennes regionala livsvärldar har förstärkt resultatbeskrivningen av hennes berättelse. Intervjuerna och observationerna är avgörande för hur valida resultaten är. Kvale (1997) menar att reliabiliteten minskar om frågorna är ledande, vilket leder till att resultatet inte blir tillförlitligt. Genom att använda sig av mycket öppna frågor och att vara följsam i intervjusituationen så menar skribenten att reliabiliteten är hög avseende intervju och observationsempirin. Studien har dock brottats med de specialpedagogiska konsekvenserna av den unga mammans studieutveckling inom skolan. Delvis har studien nått ett resultat även i denna fråga. Dels har genom pedagogernas information och den individuella studieplan och övrig dokumentation kring eleven som skribenten tagit del av och dels via intervjuerna och observationerna. Det är inte säkert att validiteten är hög bara för att man har ett bra mätinstrument menar Stukat och oavsett

forskningsmetod finns det brister med alla metoder (Stukat, 2011). Skribenten menar att den valda forskningsmetoden har varit gynnsam då den unga mammans erfarenheter blir synliga. Kvale menar att validiteten är en kvalitetskontroll som genomförs under alla stadier i en undersökningsstudie. Då studien pågått under en förhållande vis lång tid, 30 månader, så har validitetsbegreppet varit levande under processen. Studien är trovärdig då rapporten detaljerat beskriver hur studien gått tillväga, vilket innebär att läsaren kritiskt kan förhålla sig till informationen.

Valet av livsvärlden som grund innebär att det blivit ett spänningsfält mellan skribenten och informanten (Berndtsson, 2001), där förförståelse och förtrogenhet med sammanhanget har haft betydelse för att fånga den unga mammans livsvärld och levda erfarenheter. Eftersom jag själv är pedagog med många års erfarenhet av gymnasiesärskolan och dessutom mamma, så har det här uppfyllts, men är även en faktor att vara vaksam över. Den långa tid som studien pågått stärker både studiens validitet och reliabilitet.

Studien gör inte anspråk på att vara generaliserbar då detta är väsenskiilt från forskningsansatsen. Stukat menar att relaterbarhet kan vara ett mer rättvisande begrepp att använda än generaliserbarhet i detta läge. Elever från gymnasiesärskolan och professionella som arbetar kring dem kan relatera till resultatet i studien och på så sätt nå ökad kunskap om ämnet. Studien har ingen generaliserbarhet eftersom varje människas livsberättelse är unik (Stukat, 2011).

4.6 Etik

Studien behandlar mycket personlig och känslig information, vilket kräver ett aktivt etiskt förhållningssätt genom hela arbetet. All empiri har behandlats med yttersta försiktighet och endast sparats på ett skyddat USB-minne. Efter bearbetning av empirin har känslig information, ovidkommande för studien, raderats. För att skydda studiens informant så har delar av informationen som skulle kunna identifiera informanten ändrats och varsamt modifierats för att undvika identifiering. Studien behandlar information om familjeförhållanden och moderskap där hälsa och sexualliv ingår, kompisrelationer och samhällets kategorisering av ”lindrig utvecklingsstörd”. En del av empirin är utesluten på grund av etiska ställningstaganden. Informanten har vid varje observation eller intervju informerats om studiens syfte och rätten att inte svara på frågor.

Ett annat övervägande av etisk karaktär är att studien grundas på EN person. En djup och väldigt nära relation har skapats mellan respondenten och informanten under de samtal/intervjuer/observationer som genomförts. Riskerna med det kan vara att resultatet i studien färgas, samtidigt så är det tack vare den nära relationen som mängden subtila detaljer kommit respondenten till handa. Den ömsesidiga relationen och det förtroende som byggts upp är en förutsättning för studiens genomförande.

5. Resultat

Resultatet presenteras under tre huvudrubriker. Den första utgår från elevperspektivet och den regionala värld som gymnasiesärskolan utgör för informanten. Därefter följer en resultatbeskrivning av en mer beskrivande karaktär där den unga mammans historia från den tidiga graviditeten fram till dess att barnet är cirka arton månader gammalt. Den tredje beskriver de regionala världar som samhället består av och som ”drabbar” den unga mamman.

För att underlätta beskrivningen av analysen och göra texten mer tillgänglig så har jag valt att namnge min informant till Anna.

5.1 Gymnasiesärskolan – studier och stöd

Bakgrunden till att Anna går på gymnasiesärskolan sträcker sig flera år tillbaka i tiden och är viktig att redovisa för att förstå de sammanhangsmarkeringar som är unika för skolformen. Anna har gått i särskolan sedan 11-årsåldern. Det innebär att hon under de första skolåren precis som de allra flesta barn har gått i grundskolan. På mellanstadiet konstaterade man att Anna hade svårt att förstå sammanhang och inte klarade av studierna på samma sätt som sina klasskamrater det yttrade sig bland annat i att hon inte ville gå till skolan. Det var starten på flera utredningar som kom fram till att Anna har ett begåvningshandikapp som innebär att hon har rätt att läsa enligt särskolans läroplan. Annas mamma valde då att låta henne börja i en mindre enhet inom särskolans regi. Enligt de pedagogiska omdömen och individuella studieplaner som Anna visat så har svårigheten att komma regelbundet till skolan kvarstått även efter byte av skolform ingen förklaring till detta har beskrivits. Däremot så skrivs Annas kunskaper fram som starka och en tydlig utveckling av färdigheter går att utläsa.

Anna påbörjade sina gymnasiesärskolestudier med en viss motvillighet det kändes inte rätt att inte få läsa på ett ”vanligt gymnasieprogram”. De flesta av hennes vänner skulle börja på en närliggande gymnasieskola. För att inte känna sig utanför och för att vännerna inte skulle förstå att hon läste ett gymnasiesärskoleprogram så sökte hon till en skola ganska långt bort från hemmet. Med tanke på Annas tidigare problem med att regelbundet gå till skolan så slutade det första skolåret på gymnasiesärskolan inte så bra och hon fick avsluta sina studier på grund av för låg närvaro. Det blev dock en nystart på en skola i närheten där umgänget med klasskamrater bidrog till att Anna motiverades att komma till skolan. Annas beskrivningar av sin utbildning på gymnasiesärskolan kan sammanfattas i följande punkter:

- stöd och hjälp från läraren får man omedelbart när man behöver den
- det är en lugn studiemiljö
- det finns svårigheter att identifiera sig med elevgruppen som helhet
- studierna bör leda till arbete
- stor irritation över de små möjligheterna till vidare studier
- innebär en möjlighet till försörjning

Den sista punkten bör redan nu förklaras med att en elev som går på gymnasiesärskolan och har fyllt 19 år kan ansöka om Aktivitetsersättning för förlängd skolgång hos försäkringskassan. Denna ersättning är skattepliktig och utgår med ca 100 000 kronor per år.

Strukturen på den enhet som utgör arbetslaget som arbetar kring Anna kan beskrivas som mycket elevnära. Anna studerar i en liten klass med sju elever på varje lektion finns det minst en lärare och en elevassistent. Skoldagen är sammanhållen med en arbetstid som påminner om ett 8 till 15 jobb. Under hela skoldagen möter Anna samma personal, det sker inga snabba byten av lektioner som medför att man behöver byta klassrum. Upplevelsen av detta är både positiv och negativ. Fördelarna med att alltid vara ”sedd” innebär att chansen att smita undan sitt arbete är liten, vilket Anna ibland upplever som påfrestande. Å andra sidan finns stödet hos personalen alltid nära och förståelsen för hur skoldagen fortlöper innebär en trygghet för Anna. När Anna blev gravid berättade hon tidigt detta för personalen på skolan. Personalen lyssnade på hur Anna funderade över graviditeten och erbjöd tid hos skolans kurator. Kuratorn ingår i elevhälsoteamet och arbetar med alla elever på skolan det innebär att

kuratorn inte är lika närvarande i Annas vardag som pedagogerna som undervisar henne. Anna tackade nej till detta erbjudande, men behöll en öppen kommunikation med personalen i arbetslaget. En person ur arbetslaget blev lite mer av en ”mentor” för Anna. Anna vände sig till sin mentor med besked om mötestider inom det utökade kontaktnätet, frågor om barnuppfostran och som en samtalspartner. När Anna beslutat att föda barnet var mycket av undervisningen kopplad till det framtida föräldraskapet. Genom att väva in information om barn stimulerade pedagogerna Anna till studier i till exempel svenska, hemkunskap och datorkunskap. Pedagogerna beskriver att den första perioden innebar att Anna verkligen tog vara på sin skoltid. Tyvärr tog diverse möten, problem relaterade till graviditeten och en lust i att förbereda inför barnets födelse till slut överhanden och Anna slutade att komma regelbundet till skolan. Mentorn som Anna till största delen vände sig till försökte engagera sig i alla de kontakter som Anna fick bland annat på mödravården och socialtjänsten. Anna ville dock inte ha någon hjälp och ingen från dessa verksamheter kontaktade skolan. Justeringar gjordes i Annas individuella studieplan redan under graviditeten. De kurser som skulle avslutas det aktuella läsåret lästes koncentrerat medan kurser som skulle löpa in under nästkommande läsår senarelades i studieplanen. Anna lyckades på detta sätt och med stöd från pedagogerna att klara av målen i de här kurserna. Under barnets första levnadsår tog Anna kontakt med skolan för att få tillgång till material i en viss kurs hon valde att läsa in delar av teorin och var med på ett fåtal praktiska moment i skolan. Tyvärr klarade hon inte kursmålen trots detta men upplevde att hon ändå haft nytta och glädje av studierna. Att de här anpassningarna var möjliga att genomföra berodde på Annas eget engagemang men också mentorns lösningsinriktade förhållningssätt. Vid återgången till skolan var det Annas ambition att läsa heltid vilket resulterade i att studieplanen var på heltid. I praktiken fungerade inte studierna, inskolning på förskola med mera innebar en hög frånvaro för Anna. Den här problematiken blev inte tydlig för Anna och pedagogerna förrän två tredjedelar av höstterminen förflutit. Alla inblandade trodde att det skulle bli bättre ”snart”. Mentor och Anna beslutade under ett utvecklingssamtal att Anna skulle fortsätta sina studier ett femte läsår för att ha en möjlighet att klara av alla kurser. Om denna insats fungerade eller inte framkommer inte av studiens resultat.

När Anna bestämt sig för att föda sitt barn och bli mamma ändrades förhållningssättet till skolan. Anna själv beskriver det som om hon blev ”vuxnare” än sina klasskamrater. De relationsproblem eller fritidsdiskussioner som hon tidigare deltagit i kändes meningslösa och barnsliga. Däremot blev det teoretiska innehållet i lektionerna mer intressant. Ett större allvar om att det var nu man ska och kan lära sig och få betyg på sina kurser infann sig. Anna beskriver detta i en av intervjuerna så här:

- Blir det du gör i skolan meningsfullt för dig?
- Ja, ja jag känner själv att herregud det var bra att jag lärde mig det här och att jag kan det här nu och jag tycker att det är meningsfullt i skolan och jag lär mig saker, får min utbildning och sådana saker.

Den stora förändringen hos Anna är enligt pedagogerna att hon uttrycker en längtan till att klara av sina studier och ”bli något”. Tidigare var relationerna med vännerna det som upptog Annas tid i skolan numera arbetar hon mer fokuserat. Samtidigt är frånvaron hög då barnet periodvis är sjukt och även Anna drabbas av förkylningar. För att känna trygghet har Anna sin mobiltelefon med sig vart hon än går. Detta i sig är inget nytt det hade hon även före barnets födelse men den har delvis ändrat betydelse för henne. Numera kan hon ”knäppa bort” vänner som ringer under lektionstid medan Anna talar om för pedagogerna om hon väntar samtal från någon myndighet. När telefonen ringer kollar hon den omedelbart och förklarar detta med att hon känner att det är viktigt att vara nåbar om de ringer från förskolan. Det har hänt att

förskolan ringt till henne under skolarbetstiden och meddelat att barnet är sjuk. Då lämnar hon allt och åker genast dit.

5.2 Att bli mamma

Annas graviditet var inte planerad men hon hade en, för henne, stabil relation med en kille som hon litade på och tyckte mycket om. Beslutet att föda barnet blev hennes i relationen då killen inte, enligt Anna, ansåg sig vara bemyndigad med att bestämma över ”hennes kropp”. För att bättre förstå vägen till beslutet att föda barnet och för att skapa en förståelse kring hur Anna utvecklade sin föräldraroll så följer här en målande beskrivning i fyra delar.

5.2.1 Innan barnet föddes

Anna träffade barnets pappa 2006 och hade ett förhållande med honom fram och tillbaka under det året. De kärleksrelationer som Anna kommer i kontakt med sker inom samma kompisgäng, vilket innebär att flera av kompisarna har varit tillsammans med varandra i omgångar. De träffades igen på en buss 2008 och inledde ett varaktigt förhållande som så småningom ledde till en nära sexuell relation. Enligt Anna så umgicks de båda nästan varje dag, antingen hemma hos hans föräldrar eller hemma hos Annas mamma. Hösten 2009 fick Anna problem med magen, spydde mycket och var yr. Anna var övertygad om att hon var sjuk såsom hon varit så många gånger tidigare och var på väg in till sjukhuset när hennes mamma bad henne göra ett graviditetstest. Testet var positivt och Anna skaffade en tid för abort. Abort är något som andra i Annas bekantskapskrets har gjort och det kändes som ett naturligt första val. När dagen för aborten närmade sig så hade Anna ändrat sig, hon ville föda sitt barn. När graviditeten var ett faktum så blev det en spänd relation mellan Anna och hennes mamma. Det var en stor oro hos Annas mamma att hon skulle bli mamma åt den lilla bebisen, inte mormor. Under den här tiden fick Anna samtalsstöd av en psykolog, samma som hon haft kontakt med tidigare under sitt liv, och en kurator via mödravårdcentralen. Med på samtalen var ibland Annas mamma och ibland barnets pappa. Via dessa samtal utvecklades de olika rollerna som ingår i en familjebildning och beslutet att skaffa en gemensam lägenhet med barnets pappa växte fram.

Barnets pappa har gått på en gymnasiesärskola precis som Anna och har möjlighet att få stöd via LSS insatser. Att bli pappa var något som han gärna ville men helst några år framåt i tiden så att bostad och arbete hade varit ordnat först. Vid den här tiden var han arbetssökande och hade praktik via arbetsförmedlingen. Han stöttade Anna i beslutet att behålla barnet men gjorde samtidigt klart att det var hennes beslut, en abort skulle också vara okej.

För att klara av ekonomin så har Anna ansökt om att få en ”God man” via kommunens överförmyndare. Då får hon hjälp med att göra upp en budget för att klara utgifterna och även hjälp med att söka de bidrag som familjen har rätt till. Den inkomst som de båda har nu är att de lyfter aktivitetsersättning som betalas ut av försäkringskassan. Anna har dessutom förlängt barnbidrag så länge hon studerar på gymnasiesärskolan. Hur föräldrapengen kommer att bli vet Anna inte än men tror att det kommer att bli ett lägsta belopp eftersom hon inte har arbetat någon gång. Mycket av oron inför barnets födelse handlar om ekonomi och var de ska bo.

Inför förlossningen har Anna köpt en del kläder i ”första storleken”, en barnvagn och en barsele. Personer i närheten av Anna har också köpt saker som kan vara bra att ha när bebisen kommer, mammans arbetskompisar har ordnat en spjalsäng och mormor till Anna köper bebiskläder. När det gäller studierna som Anna har känner hon sig trygg med att få hjälp av sina lärare att hitta tid och möjlighet att klara av dem. Samtidigt är det svårt att vara i skolan

för ibland har Anna värk på grund av foglossning. Det finns dessutom en oro inför framtiden och Anna känner att hon vill ordna hemma istället för att gå till skolan. Utöver det finns det många möten som känns viktigare än skolan med exempelvis mödravården och psykologen. Anna har svårt att styra sina möten så att skolan prioriteras för det är inte det viktigaste i hennes liv just nu. Planen är att vara mammaledig under ett år för att sedan komma tillbaka till sina studier. Förmodligen kommer det att krävas att skolan anpassar tiderna så att det fungerar med barnets pappas tider då han ska vara föräldraledig när Anna börjar skolan igen.

Anna har numret till tre olika förlossningsmottagningar med sig vart hon än går. Det närmar sig och hon blir ibland orolig för om det kommer att gå så fort att hon tvingas att föda hemma eller i en bil. Via mödravårdscentralen har hon fått information om hur det kan komma att bli, vilken smärtlindring som erbjuds och hur hon kommer att veta att det är dags att åka in till förlossningen. Barnets pappa har varit med på flera träffar men inte alla. Anna är rädd för att vattnet ska gå när hon sitter på en buss till eller från skolan, helst vill hon vara hemma i tryggheten hos barnets pappa eller hos sin egen mamma.

Känslan inför att bli mamma beskriver Anna så här:

- Det kommer att vara väldigt spännande. Det kommer säkert att vara många utmaningar och både jobbigt och kämpigt och tråkigt ibland kanske men roligt och spännande för att det ändå är ett barn som man har bildat, man har fött och man ska ta hand om...

Det finns både hopp och oro inför barnets pappas roll i framtiden. Anna tror att han kommer att vänja sig vid att vara pappa och att rutinen som det innebär i vardagen kommer att bli bättre fram igenom. Anna beskriver honom som ganska barnslig men snäll.

Via socialtjänsten har Anna och barnets pappa fått möjlighet att komma till ett speciellt boende där man stöttar blivande föräldrar. Det boende som ligger närmast och har möjlighet att ta emot dem den tid som är aktuell ligger ca 10 mil ifrån staden som de bor i. Det känns som väldigt långt ifrån familj och vänner. De har varit och besökt boendet, det första intrycket var bra men barnets pappas familj tycker inte att det är ett bra alternativ. De tror att man blir bedömd som förälder på boendet och det upplevs som kränkande. Annas mamma tycker att de ska vara på boendet för att få det stöd som de kan behöva, själva har de inte bestämt sig ännu vilket som känns bäst. Om de inte har något eget boende när bebisen kommer så har hans föräldrar föreslagit att de ska bo varannan vecka hos dem och varannan vecka hos Annas mamma. Anna har inte vågat fråga sin mamma om detta, hon vet att mamman egentligen inte vill detta. Om de får en egen lägenhet så kommer personal från BVC (Barnavårdcentralen) att besöka dem ofta de första veckorna för att vara ett stöd och ge råd om bebisen.

5.2.2 Förlossningen och Första året

Veckan före barnets födelse fick Anna sammandragningar som kom och gick i intensitet och antal. Till sist var de så starka att det blev en färd in till sjukhuset, med dit var barnets pappa och Annas mamma.

Annas beskrivning av själva förlossningen:

- då skrek jag mig igenom för att det kändes som om det brann det gjorde så ont det sved så mycket så jag ville skrika mig igenom men sedan när barnet väl var ute så var det som en chock och så la de bebisen på mig och så fick han klippa navelsträngen och sedan ja fick bebisen ligga på mig och skrika av sig och så det var en underbar känsla när bebisen kom ut att veta att man har väntat i nio månader och så nu var allt här helt plötsligt. Det var jättefint det var det faktiskt

Tiden närmast efter förlossningen så bor den nya lilla familjen hemma hos barnets pappas föräldrar. Anna berättar att hon får mycket hjälp ifrån barnets pappa och hans mamma. Ibland händer det att hon är ensam med barnet och att det går bra men är jobbigt också. Anna tycker att det är en utmaning att förstå när barnet skriker, det gäller att testa sig fram till vad det är som är fel. Ibland är det mat, hon ammar men bebisen får också tillägg, ibland är det sömn eller blöjbyte som behövs. Bebisen vaknar ofta på nätterna och får då sova med Anna i sängen i sin spjålsäng trivs bebisen inte så bra men Anna tror att det blir bättre när den blir äldre. Anna tycker att bebisen är väldigt lugn men ändå när den är vaken så är den nyfiken och kollar på allting och vill ha ögonkontakt med den som pratar, bebisen är väldigt lugn och tålig och det upplever hon som skönt. Många av vännerna och familjen runt omkring tycker om att bära runt på bebisen. Det är skönt tycker Anna så får hon vila lite, det man kan se är att Anna hela tiden har ett öga på sitt barn oavsett vem som håller i barnet. Samtidigt är hon lugn och utstrålar en värme och en kärlek som man kan ta på. Så fort barnet piper till så är hon där med en lugnande hand eller kommer med tips till den som håller barnet i sin famn. Man kan verkligen se hur Annas livsvärld har förändrats i grunden, identiteten är "Mamma".

Positivt för familjen är att de har fått en lägenhet som de flyttar in i när barnet är två månader och fram till dess så har de bott med pappans familj. Att de fick lägenheten var det som avgjorde att de tackade nej till boendet med särskilt stöd 10 mil bort. De bestämde att perioden innan de fick sin lägenhet var möjlig att bo i pappans föräldrahem och Anna upplever att det verkligen har gått bra att bo där och att hon får mycket stöd. Lägenheten som de fått ligger också i närheten så även i fortsättningen kan de ha en nära relation till pappans föräldrar.

I början träffar Anna sin mamma ungefär en gång i veckan på ett sätt känns det som om de kom varandra närmare efter att hon var med på förlossningen men samtidigt markerar hon ett avstånd. Det är viktigt för henne att inte gå in i en för nära relation då hon är rädd för få en annan roll än mormor. I perioder har de ingen kontakt alls, oftast är det Anna som avbryter kontakten då hon upplever att mamman kränker henne eller inte ställer upp. Annas mamma har hjälpt Anna att ta kontakterna med LSS, barnmorska, terapeuten, socialen och den goda mannen. Nu ordnar Anna själv med dessa kontakter ringer dem när hon behöver hjälp eller råd.

I takt med att barnet blir äldre så blir vardagslivet mer och mer inordnat i rutiner. Hela Annas liv kretsar kring barnet och det egna boendet tillsammans med barnets pappa. Det ska handlas mat, städas, bytas blöja, lekas och lagas mat. Hon saknar den frihet som fanns innan, att kunna åka iväg någonstans utan att behöva planera i en timma innan man kan komma iväg. Anna har gjort upp ett schema för dagen och för veckan, varje torsdag går hon till en öppen förskola och besöker oftast sina morföräldrar i samband med det. Morföräldrarna är ganska gamla och orkar inte hjälpa till med barnbarnsbarnet så mycket som Anna hade hoppats. Anna vill gärna att någon tar hand om barnet så att hon kan vara i skolan och träffa kompisar ibland. Familjen bor ihop alla tre i lägenheten men Anna upplever att pappan inte hjälper till och tar sitt ansvar. Han har inget arbete men vill heller inte ta hand om barnet så att Anna kan gå till skolan. Det blir tydligt att rollerna i familjen är svåra att få ihop, de bråkar mycket om vardagshändelser och många av grälen handlar om att pappan inte tar sitt ansvar gentemot barnet. Anna har ett stort behov av att träffa sina kompisar men upplever inte att det går att ordna. Samtidigt tycker Anna att det är härligt att vara mamma, barnet ger henne en massa glädje och de har det gott tillsammans.

Pappan till barnet har fått arbete på en praktikplats och tjänar mer pengar än tidigare. Trots det så betalar han inte mer utan alla utgifter delar de lika på. Det innebär att han har mer pengar att röra sig med och åker gärna till sina kompisar och går ut och festar med dem. Anna är sur på honom för att han inte tar mer ansvar för barnet. Han har till exempel aldrig köpt något till sitt barn utan alla sådana kostnader står Anna själv för. Anna tycker mycket om honom men är inte säker på att hon orkar leva med honom under de omständigheter som råder.

5.2.3 Separationen och dagis

Ett drygt år efter det att den nya familjen flyttade in tillsammans i lägenheten så är relationen mellan föräldrarna så ansträngd att den familjehandlare som varit ett stöd under året föreslår att de ska separera. Anna har varit tveksam under en längre tid om hur det bristande engagemanget hos pappan kan vara något som hon kan acceptera. Känslan av att få ta det totala ansvaret för familjen, barnet och lägenheten har resulterat i att känslorna av kärlek till barnets pappa är över. I stället har en nära vän till familjen blivit den som visar intresse för Anna och hennes behov, vi kallar honom för Kalle. Hon blir uppvaktad av honom och känner sig uppskattad som kvinna igen. Dessutom känner Anna att Kalle verkligen bryr sig om barnet, leker med det och är en närvarande vuxen. Som nyförälskad går Anna igenom en separationsfas från barnets pappa och den bristande kommunikation och arbetsfördelning i föräldrarollerna görs än mer synliga. Det blir ständiga bråk om vem som ska bo kvar i lägenheten, vem som ska ta hand om barnet och hur alla beslut ska tas. Barnets pappa har ingen önskan om att separera utan tycker att relationen fungerar och att Annas uppgift är att ta hand om barnet och hemmet. Anna vill fortsätta sina studier och vill ha ett mer jämlikt förhållande. Utav både sin ”goda man” och familjehandlaren så får Anna samtalsstöd och råd om hur separationen kan gå till för att minska stressen på barnet. Dessa råd går ut på att Anna bör stanna kvar i lägenheten och att pappan bör hitta någon annanstans att bo. Han har sitt föräldrahem nära vilket kan uppfattas som ett bra alternativ. Trots detta så fattar Anna beslutet att ta med sitt barn till den nya pojkvännen Kalle och bosätta sig där. Med hjälp av familjehandlaren så läggs ett schema upp där barnet ska träffa sina föräldrar enligt ett växelvisst schema. Anna försvarar sitt beslut att flytta ifrån hemmet med att barnets pappa vägrade att flytta och att då är åtminstone hemmiljön ett stöd för barnet när det träffar sin pappa.

I samband med denna nya situation kring barnet så påbörjar socialtjänsten en ny utredning om barnets familjemiljö. Enligt Anna så har de precis avslutat sin första utredning och kommit fram till att barnet har det bra i sin familj och att det stöd som samhället erbjuder är tillräckligt för att det ska få en god uppväxt. Anna är arg och besviken, mest på barnets pappa som i hennes ögon ställer till det så att oron om att mista sitt barn blir aktualiserat. En fördel med separationen för Anna är att hon äntligen kan ta sig till skolan eftersom barnets pappa nu har ett mer tydligt delat ansvar för sitt barn. Under en period fungerar också detta och Anna kan komma till skolan 2-3 dagar i veckan. Väl i skolan känner Anna en oro för hur barnet har det och en ganska stor separationsångest från barnet gör sig gällande. Vid samtal med personal på skolan så visar det sig att man tillåter Anna att sms:a på lektioner och avvika från lektionerna för att ringa till barnets pappa. Anna har haft huvudansvaret för sitt barn och litar inte på att pappan sköter omsorgsbitarna kring barnet, mycket av dialogen dem emellan handlar också om vilken mat barnet ska ha eller vilken sorts blöjor som ska köpas in. Det händer också att pappan åker iväg till sina kompisar och inte dyker upp för att ta hand om sitt barn de dagar som är överenskomna. Då känner Anna skuld för att inte kunnat närvara i skolan och samtidigt lite fångslad då hon känner sig fast med sitt barn. Någon förskoleplats har inte dykt upp vid det här tillfället.

En förskoleplats dyker upp en bit in på terminsstarten, en plats som ligger inom gångavstånd från skolan som Anna studerar på. Nu dyker nästa projekt upp i hennes liv, det är dags att skola in på dagis och samtidigt samarbeta med barnets pappa. Inskolningen går över förväntan och de följer den planering som förskolepedagogerna gjort. Däremot blir det allt tydligare att pappan till barnet inte klarar av sin föräldraroll, det blir många möten på socialtjänsten. Till slut resulterar dessa i att pappan inte längre får träffa sitt barn utan att en person från socialtjänsten är med. Anna är under denna process splittrad, å ena sidan är hon orolig för sitt barn å andra sidan så vill hon verkligen att pappan ska vara en aktiv del i barnets liv. Att under denna process försöka vara en aktiv student är omöjligt, skolan används mer som "fritidsgård" för att få stöd och umgänge med vänner och skolpersonal. När hon är i skolan sms:ar hon med Kalle och barnets pappa flera gånger i timmen. Det händer allt som oftast att någon person från en myndighet ringer och bokar tid för samtal med Anna som hon då skriver upp på en lapp. Ibland tar hon med sig barnet till skolan under en lunchrast eller liknande. Vid dessa tillfällen släpper hon inte barnet med blicken även om det går ur famn i famn hela tiden. På vällingburken har hon skrivit ner en instruktion om hur man lagar till vällingen, i skötväskan ligger ett ombyte med kläder, blöjor och våtservetter. Hon är alltid redo att ryka in och ta hand om sitt barn.

Anna bor och lever med Kalle tillsammans med sitt barn, barnets pappa är inte längre närvarande. Då blir Anna gravid igen. Reaktionen från Kalle är inte positiv och Anna inser att hon kan komma att bli ensamstående mamma till två små barn. Anna väljer att göra en abort, Kalle ställer inte upp då Anna ber honom att vara med eller ta hand om barnet under tiden, han åker till sina kompisar istället. Relationen med Kalle är inte enkel då han är mycket svartsjuk av sig och har svårt för att Anna träffar sina kompisar. På mindre än ett halvår har Kalle och Anna flyttat ihop i Kalles lägenhet, blivit gravida, genomfört en abort och separerat. Återigen befinner sig Anna i en situation där hennes och barnets boende inte är självklart, hon tar med hjälp av personal från skolan kontakt med socialtjänsten för att ordna sitt boende.

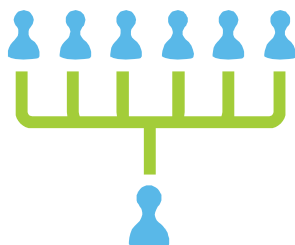
5.2.4 Tankar om framtiden

Anna vill gärna ha fler barn i framtiden men innan dess vill hon ta studenten och skaffa sig ett arbete så att den ekonomiska delen av vardagen inte blir så betungande. Det är också viktigt för Anna att hon och barnet får en trygg miljö att leva i, en egen lägenhet är det viktigaste just nu. Anna förmedlar många bilder om framtiden som påminner om den som samhället ger. Det finns en drömbild där Anna ska orka med att arbeta på ett bra arbete där hon trivs. Men vad för slags arbete det kan vara har hon ingen aning om. Dessutom ska hon och barnet bo i en ombonad och trevlig lägenhet utan stress från negativa relationer. Dessa bilder beskriver Anna mycket tydligt och målade men i samtal så finns också drömmen om en partner som är närvarande och omsorgsfull. Anna har svårt att beskriva vilka krav som kommer att ställas på henne i takt med att barnet blir äldre. Som exempel kan nämnas att när Anna funderar på barnets förskoletid eller den kommande skoltiden så förmedlar hon bara bilden av att barnet då kommer att ha det bra någon annanstans än hemma och att hon då får egen tid. Det finns inte med i tanken att barnet kan behöva stöd i sina relationer på förskolan eller stöd med inlärningsmoment i skolan. Framtidsvisionerna handlar mycket om att de grundläggande basbehoven skall bli uppfyllda och om möjligheten till ett eget boende för de båda.

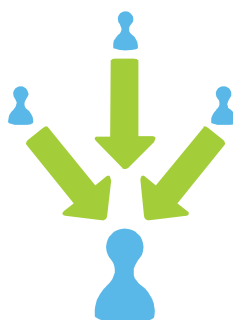
5.3 Samhället ett stöd eller ett hot?

Anna har under de senaste tre åren haft kontakt med olika delar av det samhällsstöd som erbjuds i Sverige. Det innebär att flera människor med olika professionalitet har fått del av

Annas historia, men också att Anna har blivit allt bättre på att beskriva sin situation och förmedla sina behov. Bilden nedan är ett sätt att visualisera alla dessa kontakter där man kan se Anna i botten av figuren med alla kontakter som hon ska hålla ordning på. En annan bild att ha med sig i sammanhanget är att Anna går på gymnasiesärskolan så hennes normala vardagsliv i skolan innebär att hon har kontakt med lika många personer. Alla kontakter innebär att det ställs för höga krav på hennes sociala livsvärld.

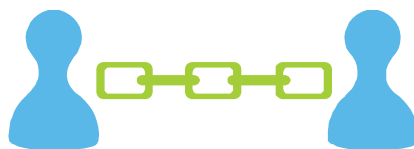

Anna beskriver alla kontakter på ett sätt som förmedlar att det tar stor kraft att hålla ordning på alla och en rädsla för att missa något viktigt möte. För att organisera sitt liv skriver Anna ner listor som beskriver vad som ska utföras under dagen och under veckan. Året när Anna fyllde 19 år ansökte hon om Aktivitetsersättning för förlängd skolgång hos Försäkringskassan. Detta ordnade hon själv med hjälp av en handläggare på Försäkringskassan, enligt Anna var detta en form av "vuxenpoäng" då detta var den första kontakten som hon tagit utan hjälp av sin mamma. Fram till denna dag hade Anna i alla kontakter med samhällstjänster så som läkarbesök, skola eller LSS-insatser alltid haft sin mamma som fört hennes talan. I samband med graviditeten fick Anna kontakt med Ungdomsmottagningen som erbjöd extra samtalsstöd tillsammans med en psykolog. Dessa träffar vittnar Anna om var viktiga för att hjälpa henne att förstå innebörden av graviditeten och vilka val det medförde. Förutom psykologkontakten via Ungdomsmottagningen träffade Anna en barnmorska via Mödravårdscentralen under graviditeten. De hade regelbundna och ganska många träffar under hela graviditeten, Anna uppskattar att de träffades ca 10 gånger. Oftast var hon själv på dessa men ibland var även barnets pappa med. Relationen mellan Anna och hennes mamma är bräcklig. Anna beskriver det som om hon inte får stöd från sin mamma samtidigt som hon är beroende av henne. Via sin barnmorska fick Anna kontakt med en handläggare på socialtjänsten.

Socialtjänstens mångbottnade uppdrag beskrivs med hjälp av bilden ovan. Socialtjänsten fick i uppdrag att undersöka möjligheter för Anna och barnets pappa att komma till ett utredningshem där de skulle bo i åtta veckor för att få hjälp med barnet samtidigt som socialtjänsten utreder deras behov av hjälp och stöd i sitt föräldraskap. Detta erbjudande tackade Anna nej till delvis av oro för att inte bli ansedd som en duglig mamma. Handläggarna på socialtjänsten har till uppgift att hjälpa Anna i hennes föräldraroll, se till att barnets bästa blir tillvarataget och om barnet utsätts för fara ta hand om det. Dessutom kan ett ekonomiskt bistånd betalas ut till Anna för att säkerställa familjens välfärd. Anna beskriver

komplexiteten i detta. Det finns en familjebehandlare som träffat Anna, barnets pappa och barnet hemma hos dem. En del av dessa träffar har Anna upplevt som positiva då de har fått stöd i hur man är förälder. Den negativa konsekvensen av utredningen är att istället för att våga fråga om stöd så har Anna velat visa upp en perfekt familj varje gång det varit dags för utredningsbesök. När problemen med barnets pappa blev akuta var det dock skönt att handläggaren på Socialtjänsten hade haft kontakt med familjen tidigare.

En person som kommit att betyda mycket för Anna är den "God Man" som Anna har fått beviljad via kommunens överförmyndarnämnd. Information om Annas möjligheter och rättigheter till att få en "God man" har hon fått dels via skolan men också via LSS-handläggaren. I Annas fall är den "Goda Mannen" en kvinna i sextioårsåldern som hjälper Anna med att betala räkningar, ansöka om bidrag och i vissa fall medverka vid möten. De träffas eller har kontakt via telefon ungefär en gång i veckan. Anna beskriver sin "Gode Man" som en extra mamma, en person som står på hennes sida och som kan komma med råd och stöd utan att Anna riskerar att förlora sitt barn. Relationen mellan de båda har utvecklats till något mer än vad själva uppdraget innebär.

Reaktionerna från omgivningen har mestadels varit positiva för Anna. Anna själv har ett behov av att finna stöd för sitt beslut att föda sitt barn och söker bekräftelse i att omsorgen kring barnet är rätt. Dock framkommer det flera subtila situationer där Anna tvingas försvara sin föräldraroll eller gömmer sig undan för att skydda sig och barnet. Hotet utifrån samhället, hotet att barnet skall omhändertagas ligger hela tiden över henne. Generellt kan det konstateras att skolkamrater tycker att det är härligt att hon väljer att bli förälder men att många inte tror att de själva skulle klara av det. Annas status bland de andra eleverna ökar och hon ses som duktigare och mer förmögen att fatta bra beslut. De nära vännerna finns som ett nätverk kring henne och alla vill vara med under processen och engagerar sig i litteratur kring fosterutveckling, förlossning och barnuppfostran. Stödet är starkt och påtagligt. Pedagogerna ger Anna ett positivt stöd, något som hon förmedlar via intervjuerna. Vid observationer och samtal med pedagogerna framkommer dock en stark oro för hur Anna ska klara allt det ansvar som ett föräldraskap medför. En oro för hur samhället skall kunna stötta henne och hur dessa kontakter ska tas. Några menar att det är ansvarslost av henne att föda barnet och uttrycker en oro för barnets välfärd. En del av den övriga personal på skolan i form av till exempel studievägledare, specialpedagoger, administrativ personal pratar också om Annas graviditet. Här pratas det om den stundande förlossningen med en för respondenten känsla av sensations nyfikenhet, liknande den vid olyckor. Den vanliga reaktionen om lyckönskningar och glädje vid en stundande tillökning är redan initialt ersatt med oro för barnets välfärd.

5.4 Resultatsammanfattning

Studien visar på en stor förändring i huvudinformantens liv då hon blev mamma till sitt barn. All vardagsplanering kretsar kring barnet och hur det ska ha det så bra som möjligt. Den regionala världen som skolan utgör blir under barnets första år marginaliserad, mest beroende på att det inte är möjligt att ta med sig barnet till skolan. Resultatet visar också att lärarnas bemötande och förhållningssätt är centralt för hur den unga mamman upplever skolan. Hon uttrycker ett behov av vuxna som lyssnar och försöker förstå. Studien visar också att behovet

av en samordnande kontaktperson är av vikt för att underlätta elevens skolgång, den person som har en delvis samordnade funktion hos informanten är den ”gode mannen”. Den här samhällsfunktionen är dock inte tillräcklig då en ”god man” inte har skolgången som sitt arbetsområde. Resultatet visar även på informantens upplevelse av ”mognad”, numera anser hon att studierna är viktigare än tidigare och upplever flera av sina klasskamrater som omogna. Även vänner och bekanta ser informanten som mer mogen och ansvarstagande än tidigare. Samtidigt är det svårt att fokusera på skolan och studier då barnets behov alltid kommer först. Barnet är sjukt ibland och då är hon den enda som kan vara hemma, läkarbesök och utredning av socialnämnden har också tagit skoltid i anspråk. Studien beskriver också de relationssvårigheter som kan uppkomma i nära relationer. För informantens del så har det varit svåra beslut att fatta och några av besluten har inneburit nya svåra problem. Som ett stort stöd genom detta har informantens ”god man” varit. Relationen mellan min informant och hennes ”god man” har byggt på förtroende.

Ett stöd för Anna är att den individuella studieplanen justerades för att optimera chanserna att klara av kursmålen. Att Anna dessutom erbjöds ett femte skolår ger förutsättningar för henne att klara av sin gymnasiesärskoleutbildning. Det här hade inte varit möjligt utan Annas egen vilja och pedagogernas stöd

Noterbart är också Annas utökade och delvis förändrade användande av sin mobiltelefon, den är verkligen ett ting som implementerats till den levda kroppen. Anna skriver numera också listor för att säkerställa att hon inte glömmer något som är viktigt för barnets välfärd.

6. Diskussion

Under analysarbetet har jag flera gånger förundrats över relationerna som uppstår mellan en mor och hennes barn. Min egen relation till min mamma, min relation till mina barn och vänners relationer till sina mammor och barn har varit med mig som en extra observant i varje analysdel. Det finns lika många likheter i relationerna som det finns olikheter.

Frågan hur det är att vara en ung mamma med intellektuell funktionsnedsättning och samtidigt studera har delvis fått sitt svar i studien, åtminstone ur informantens synvinkel. I flera rubriker nedan beskrivs övergripande hur livsvärlden har förändrats under informantens senaste år utifrån perspektivet studerande som ung mamma med intellektuellt funktionsnedsättning.

6.1 Metodreflektion

Empirin i studien handlar om informantens upplevelser, känslor, tankar och handlingar. Livsvärldsfenomenologin utgör en lämplig metod för att bearbeta och analysera empirin. För att lyfta fram syftet med studien, att studera en ung mammas erfarenheter av sin skolgång avseende stöd och bemötande i sina dubbla roller som elev och mamma, krävs en analysmetod som beskriver helheten genom att delarna studeras. Dessa delstudier kan sedan med fördel förstås utifrån helheten. För mig blir valet av livsvärldsansatsen självklart då den erbjuder mig verktyg att beskriva de olika regionala världar som förekommer i en människas värld, verktyg att förstå de sammanflätningar som pågår i vår värld och se vilka förmågor som utvecklas hos personen.

Varje forskningsansats kan dock problematiseras. Avseende livsvärldsfenomenologin så blir rollen som forskare deltagande, en forskare kan aldrig stiga ur sin egen livsvärld utan befinner sig alltid mitt i den. Det här måste reflekteras över då forskaren aldrig kan bli en

oreflekterande observatör av någon annans livsvärld. Jag menar att genom hela studien finns jag närvarande i den och är en del av den då min och informantens världar har kolliderat och skapat sammanflätade horisonter. Jag har genom studien hela tiden beaktat att det är lätt att se det jag förväntar mig att se och då inte tolka det som faktiskt förmedlades vid intervjun eller observationen. Fördelen med reflektionen ovan är att validiteten höjts genom att empirin och hantverket vid insamlandet av empirin hela tiden granskats avseende ”har jag mätt det jag avsåg att mäta”.

Mina reflektioner över hantverket att skriva en uppsats kan beskrivas som en metaanalys då jag utgår dels från min egen studie dels från alla de uppsatser och avhandlingar som jag läst som bakgrund till min studie. Det går att problematisera min metod utifrån att jag bara har en huvudinformant. Å ena sidan bygger min studie på en persons berättelser och handlingar vilket ger en lägre trovärdighet än om studien haft fler informanter. Å andra sidan har min informant verkligen kommit till tals och fått möjlighet att förmedla sin livsvärld, det hon har sagt i intervjuerna har stärkts eller dementerats via observationerna, detta ger studien en hög trovärdighet. Om man jämför min studie med en stor undersökning av enkätkaraktär jämför man ytterligheter. Eftersom en sådan studie har många informanter men utan möjligheten till en djupare förståelse av fenomenet som vill studeras. En sådan studie blir mindre trovärdig ur ett kvalitativt perspektiv. Det är av intresse att vet hur studien gått till väga och under hur lång tid det skett för att läsaren skall kunna bilda en uppfattning om studiens trovärdighet. Min studie har pågått över en förhållandevis lång tid, 30 månader, när man beaktar att det rör sig om en magisteruppsats. De flesta magisteruppsatser som jag kommit i kontakt med har pågått över ett par månaders tid. Det ger en högre reliabilitet till en studie som handlar om livsvärldsförändringar om informanten har följts under en längre tid då effekterna av förändringarna kan mätas över tid.

Användandet av kvalitativa intervjuer är mycket vanliga i de pedagogiska studier jag har läst. Mina halvstrukturerade livsvärldsintervjuer med en reflexiv och öppen inställning har fungerat mycket bra då informanten har beskrivit målande och fritt om sitt liv. De har stött studies syfte och frågeställningar och burit fram resultatet. Under utbildningens gång till specialpedagog har kunskapen om samtal och kommunikation ökat ytterligare vilket har medfört en högre kompetens i intervjusituationerna och vid observationerna. Flera forskare beskriver det komplexa med att göra en intervju för att förstå ett fenomen, risken att man som intervjuare tolkar och leder sin informant till de svar man vill ha är påtagliga. En annan problematik är att det informanten uttrycker, kanske inte alltid är det sanna. Människan är inte alltid medveten om det hon gör och vill dessutom ibland beskriva sig själv som bättre än vad som är sant. Att som i mitt fall använda sig av kompletteringar i form av observationer är en stor fördel för att kvalitetssäkra om informationen från intervjuerna är sann.

En annan forskningsansats som var aktuell i början av mitt arbete med studien var etnologin men den upplevde jag som alltför vid för att svara på mina frågeställningar. Med en etnologisk ansats så var min uppfattning att analys av empirin skulle utgå från internationella och nationella kultur- och samhällsteorier. Samtidigt förmedlar dagens etnologer att kunskaper om tankevärldar i olika sociala kontexter och regionala miljöer är exempel på arenor för forskningen och då skulle etnologin vara en möjlig väg för arbetet med studien. Problemet med denna ansats i min forskning vore att jag skulle behöva ”leva min informants liv” och dessutom jämföra det med andra unga mammor med intellektuella funktionshinder. Genusforskningen är en annan möjlig forskningsansats. Genom den studerar man också precis som i livsvärldsfenomenologin hur människor tänker, tolkar, uppfattar, symboliserar, känner, och så vidare. Genusforskningen behandlar det som vi till vardags kallar kön och vilken

betydelse det har och har haft. Genusforskningen är en förhållandevis ung disciplin och kan genom att forskningsfältet omfattar hela mänskligheten uppfattas som ett stort och svåröverskådligt kunskapsfält. Till sist visade sig livsvärldsfenomenologin bidra med de verktyg som bäst var ett stöd för mig för att svara på frågeställningarna i studien och uppnå syftet med densamma.

- Livsvärldsansatsen erbjuder verktyg i att beskriva de olika regionala världar som förekommer i en människas värld, verktyg till att förstå de sammanflätningar som pågår i vår värld och se vilka förmågor som utvecklas hos personen.
- Forskare kan aldrig stiga ur sin egen livsvärld utan befinner sig alltid mitt i den.
- En huvudinformat, flera intervjuer och observationer under flera månader har bidragit till att studien är trovärdig.

6.2 Resultatdiskussion

Resultatet i studien har varit både överraskande och förväntat. Å ena sidan har min informant klarat sig bra både i sin roll som elev och i rollen som förälder. Hon har haft möjlighet och tagit möjligheten att fortsätta sina studier och har samtidigt byggt upp en nära relation med sitt barn. Å andra sidan är den samhälleliga beredskapen för att stötta föräldrar med lindrig intellektuell funktionsnedsättning inte så bra utformad. En höjdpunkt i arbetet med studien är när förståelse har sammansmält mellan mig och min informant. I förståelsen av hennes livsvärld sker verklig horisontsammansmältning mellan hennes horisont och min. Genom att förstå hennes berättelser ur ett horisontperspektiv så har även min horisont blivit synlig och var våra horisonter smält samman. En förståelse som ökar reliabiliteten i studien. Även en historisk horisontsammansmältning sker hos informanten när tidigare erfarenheter blir reflekterade över under intervjuerna.

6.2.1 Livsvärldsförändringar

Skolan som regional värld

Skolan har kommit att betyda en trygg och säker plats för Anna. Den står för en kontinuerlighet som finns över flera år oavsett vad som sker runt omkring henne. Samtidigt har Annas uppfattning om skolan förändrats. Även om vännerna är viktiga så är det mer fokus på studierna numera, då behovet av försörjning efter avslutade studier känns mer aktuellt än tidigare.

Genom Annas berättelser om graviditeten och barnet förändras ämnet från något privat som bara rör Anna till en social berättelse. Annas berättelse utvecklas inom skolans sociala sammanhang till att vara ett strategiskt hjälpmedel för att öka förståelsen hos de andra eleverna. Berättelsen diskuteras och ventileras och alla som deltar i det sociala sammanhanget tillgodogör sig ny kunskap (Lauritzen och Svenaeus, 2004). Den kommunikation som förekommer är inte bara det talade språket utan också miner, gester, rörelser, tonläge, skratt, skrik med mera. Annas sätt att vara med sitt barn i skolan och hennes sätt att tala om sitt barn påverkar hela elevgruppen och pedagogerna runt om genom samspelet. Förståelsen av människans vara i världen omfattas av människans sätt att gestalta sig och Anna gestaltar sig som en stabil mamma (Johansson, 2005).

Det går också att beskriva förändringarna som skett i Annas regionala skolvärld som att horisonten förändrats. Både för Anna själv men också för de vänner och pedagoger som arbetar kring Anna. Berndtsson (2001) menar att enligt Husserl så finns det implicit en horisont för hur vi erfar världen. Före graviditeten var Annas horisont att familj och barn inte

var något för henne. Flera av Annas pedagoger ansåg att det inte var lämpligt att en elev från gymnasiesärskolan skaffade barn. Detta är en åsikt som de inte basunerar ut men som underförstått framkommit i studiens analysarbete. Hur vi erfar världen, att vi ser och upplever objekt utifrån olika håll, resulterar i att man kan inta olika perspektiv på det som händer. Genom Annas förändring av sin horisont, att hon faktiskt är en bra mamma, har hon påverkat horisonten för dem runt omkring sig på olika sätt. En vän menar att för henne är det omöjligt att skaffa barn, hon ser vilket stort ansvar det är för Anna och känner att det inte skulle vara möjligt för henne. Husserl menar vidare enligt Berndtsson (2001) att varje erfarenhet har en egen horisont och gör kopplingen till erfarenhetsbegreppet. Horisonten blir därmed ett uttryck för levd erfarenhet (Berndtsson, 2001, s. 29). Anna har verkligen fått en ny levd erfarenhet som hittills upplevs som något positivt i stora drag.

- Genom att föda sitt barn har Anna varit normbrytande och vidgat sin och andras horisonter.

Hemmet som regional värld

När kroppen lärt sig behärska en färdighet eller ett instrument menar Carlsson (2005) att det bildas en vana. När denna vana blir automatiserad behöver man inte fundera eller tänka så mycket när man utövar färdigheten. Anna har utvecklat flera färdigheter inom hushållsarbetet som hon inte hade tidigare. Genom sitt föräldraskap har hon valt att bilda sitt eget hem och inte längre bo kvar hos sin mamma. Att dammsuga, tvätta, diska eller laga mat var i början av studien färdigheter som krävde planering och ett visst mått av stöd för att genomföras. Under de sista observationerna tar detta inte längre samma plats i planeringen eller i Annas mentala värld. Färdigheterna har blivit till en vana som ingår i vardagslivet. Det samma gällde de första veckorna med amningen eller när Anna gick över till bröstmjölksersättning. I början var det mycket svårt att få det att fungera och Anna bar runt på listor för att komma ihåg var, vad och när barnet skulle få mat. Nu är det mer en färdighet som utvecklats och eftersom den återkommer varje dag så är den också ett habitualiserat praktikfält.

- Annas färdigheter och vanor utvecklas i takt med att de blir nödvändiga och vardagsnära.

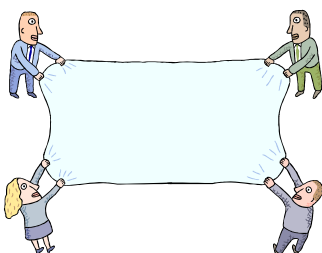
Samhället som regional värld

Anna beskriver sin vardag utifrån besök på vårdcentralen, försäkringskassan eller via träffar med socialsekreteraren. Förutom dessa myndighetsrelationer handlar vardagen om det egna hemmet, matlagning, lek med barnet ute på gården och sovrutiner med mera. Anna lever i en mycket begränsad social värld. Hon träffar Kalle ibland, sin mamma någon gång i månaden och den som hon har tätast kontakt med är den ”gode mannen”. Vännerna som fanns runt Anna före graviditeten finns till viss del kvar men den mesta kontakt med dem sker via mobiltelefonen. Anna har inte funnit någon samhörighet på den öppna förskolan och reflektionen är att det stöd som rekommenderas i kunskapsöversikten *Föräldrar med utvecklingsstörning och deras barn - vad finns det för kunskap?* har uteblivit. I kunskapsöversikten framkommer att ett adekvat stöd som är anpassat till föräldrarnas behov ökar förutsättningarna för att föräldrar med intellektuella funktionsnedsättningar ska kunna fostra sina barn. För att stödet ska stärka föräldrarna i deras föräldraroll och tillförsäkra barnet goda levnadsvillkor, måste de professionella ha god kunskap om intellektuella funktionsnedsättningar och dess konsekvenser, känna till vilka styrkor som föräldrarna har, vilka svårigheterna är och vilka behov barnen har. Samordning av insatserna i familjerna underlättar för de inblandade personerna och gör att stressen minskar för föräldrarna och deras föräldraförmåga ökar. Stödet som ges måste präglas av långvarig kontakt och kontinuerligt stöd mellan familjerna och de professionella (Socialstyrelsen, 2005).

- Ge föräldrarna samhällsstöd så att de kan utöva sitt föräldraskap.

6.2.2 Stöd i skolan

Ungdomsstyrelsens rapport *Unga föräldrar – studier och arbete* (2008) eftersöker flexibla praktiska lösningar och generösare bedömningar avseende ekonomi och försörjning för de unga föräldrar som vill fullfölja sina gymnasiestudier.

Vikten av ett fungerande skyddsnät är stor för alla blivande föräldrar, unga föräldrar i synnerhet och för föräldrar med intellektuella funktionsnedsättningar blir det avgörande för hur de klarar av samhällets förväntningar på föräldraskap. Skolan kan i dessa fall vara en arena som detta stöd kan utgå ifrån. För en elev på gymnasiesärskolan skapas en gemenskap med andra elever som också lever i den marginaliserade skolformen. Eleverna har olika referensramar för sina möjligheter att skaffa familj i framtiden men de flesta har förståelse för den problematik som kan följa med ett föräldraskap. Stensmo (2002) menar att i ungdomars livsvärldar ingår också framtiden och hur man tänker kring den. Det är i nätverket individen känner gemenskap och tillhörighet men också olikhet och utanförskap. Stensmo (2002) uttrycker det som ”människans självbild präglas av det sociala nätverk som omger henne”. Stödet som pedagogerna ger den unga mamman bör ta vara på och lyfta det sociala nätverket som en plattform för den unga mamman att diskutera sina och sitt barns behov utifrån. Genom att ta vara på den gemensamma erfarenheten av funktionshindret blir det lättare att erbjuda den unga mamman rätt stöd. Det traditionella kompensatoriska perspektivet på elevens behov riskerar att genomsyra stödet som gymnasiesärskolan erbjuder mamman, dels på grund av det historiska arvet men också på grund av bristande kunskap om fenomenet. Inom ramen för studien har skribenten inte funnit någon forskning om hur stöd för unga mammor med intellektuella funktionsnedsättningar kan eller ska vara utformat.

För en specialpedagogisk insats blir det viktigt att aktivt göra ett val med att fundera på stödinsatsen ur rådande relationellt perspektiv. Ahlbergs (2007) perspektiv, det *kommunikativa relationsinriktade perspektivet*, där förklaringar söks i samspelet mellan individen och miljön utgör en helt annan möjlighet till stöd och hjälp än om stödet skall vara av kompensatorisk karaktär. Samspelet mellan eleven och skolan, mellan den unga mamman och myndighetsrelationerna kring föräldrarollen, mellan mor och barn och så vidare påverkar varandra. Att kompensera ger inte en effekt på alla plan utan är mer av en ”brandsläckning” på ett fenomen som uppstår på ett plan. Att se på samspel mellan alla arenor som eleven/mamman ingår i kan på ett bättre sätt hjälpa henne att avgöra vad som är mest relevant och vilket agerande som kan anses vara det bästa. Vad och hur en elev lär är beroende av en mängd olika faktorer som måste beaktas samtidigt. Allt lärande sker i samspel mellan eleven och dess omgivning (Säljö, 2005; Ahlberg, 2007). Målet med skolan är lärande och de kunskapsmål som är utformade. För att eleven skall kunna lära måste dock hänsyn tas till det samspel som eleven har med sin omgivning.

Det hade underlättat för Anna om hon kunde ha haft med sig barnet till skolan perioden innan hon fick en förskoleplats. På så sätt hade hon haft kontakt med sina kompisar och inte blivit så socialt isolerad. Alternativt skulle Anna ha behövt en avlastningsfamilj tidigt som kunde ha varit hennes skyddsnet och haft barnet vissa dagar så att hon kunde ha varit i skolan.

- Blir det du gör i skolan meningsfullt för dig?
- Ja, ja jag känner själv att herre Gud det var bra att jag lärde mig det här och att jag kan det här nu och jag tycker att det är meningsfullt i skolan och jag lär mig saker, får min utbildning och sådana saker.

Anna har haft och kommer att ha många kontakter med myndigheter av olika slag på grund av sin nya livssituation. Samordningen kring alla dessa kontakter är nästintill obefintlig. Gymnasieskolans uppdrag är utbildning och kan likställas med ett arbete för studenten ifråga. Var går gränsen för pedagogernas engagemang utanför lärandet? Jag menar att Anna borde ha haft möjligheten att välja en kontaktperson som hade hjälpt henne med alla kontakter och ordnat nätverksmöten för att underlätta samarbetet mellan olika myndigheter. Då skolan är den plats som Anna har varit längst på och är den fasta punkten i hennes livsvärld argumenterar jag för att det inom skolan ska erbjudas detta stöd. För att inlärning skall kunna ske krävs det att eleven inte samtidigt bekymrar sig för händelser som ligger närmare till hands. Till exempel oro för nattens boende eller oro för sitt barns välbefinnande. Skolan bör ha förståelse för att dessa grundläggande behov först måste tas om hand innan de egentliga studierna får sin uppmärksamhet. Med det menar jag att eleven bör ges stöd för de här grundläggande behoven inom ramen för skolan. Om det innebär att barnet måste följa med till skolan – låt det då vara så. Det viktiga är att den unga mamman får stöd och trygghet i sin nya roll och en möjlighet att slutföra sina studier. Målet med studierna är att komma ut i yrkeslivet och kunna bidra till en egen försörjning för familjen. Det finns en stor risk att om kontakten med skolan bryts så hamnar eleven i hemmiljön med barnet. Då riskerar det sociala kontaktnätet att marginaliseras och familjen riskerar att hamna i ett socialt utanförskap.

Personalen på Annas gymnasiesärskola kände en osäkerhet avseende stödet kring den nya situation som uppstod då hon blev gravid. Behovet av forskning kring ämnet blir tydligt i ljuset av det här. Anna själv har inte haft förmågan att styra möten så att de inte krockar med skolarbetet utan tagit varje tid med specialisterna utan att själv ställa några krav. Ett exempel på detta är ett möte med socialtjänsthandläggaren där Anna satt och väntade i tre timmar i expeditionen istället för att boka en tid. Skolan har inte haft någon beredskap för alla dessa nya kontakter och för hur de skall stödja Anna i detta. Däremot har Anna upplevt ett stöd i form av samtal och ett tillåtande klimat som innebär att ingen skuld på grund av hög frånvaro har lagts på Anna. Dessutom har flera lärare tagit tillvara på den nya situationen i lärsammanhang på både individuellnivå och gruppnivå. Anna har aktivitetsersättning för förlängd skolgång som betalas ut via Försäkringskassan med cirka 100 000 kronor per läsår. Hur försörjning kommer att ske efter avslutad skolgång är i dagsläget inte klart för Anna.

- Anpassa lärandesituationer så att även föräldrarollen stärks.
- Gör justeringar i den individuella studieplanen för att underlätta studierna.
- Tillåt/erbjud deltidstudier.
- Utse en personlig samordnare för den unga föräldern.
- Ge ekonomiska förutsättningar för föräldern att slutföra sina studier.

6.2.3 Socialt stöd i föräldrarollen

Det sociala stödet kring informanten är bristfälligt. Relationen till de närmaste släktingarna till den unga mamman har flera gånger under tiden studien genomförts helt slutat att fungera. Det innebär en enorm riskfaktor för den unga mamman, vilket bör kompenseras av ett statligt stöd. Hertfelt Wahn (2007) menar att det sociala nätverk som mamman befinner sig i är avgörande för den unga mammans förmåga eller oförmåga att kommunicera sina behov. Bristande relationer leder till bristande kommunikation.

Det sociala stödets betydelse för tonårsmamman är mycket stort då en närvaro och stöttning av omgivningen och professionella fyller en funktion som stärker mammans egna resurser om det uppstår svårigheter. Socialt stöd möjliggör även positiva resultat såsom en god hälsa hos den unga mamman. Medvetenheten hos den unga mamman om sina rättigheter ökar möjligheterna att få det stöd hon är berättigad till (Hertfelt Wahn, 2007). Informanten beskriver sin nya roll som det mest fantastiska som hänt henne och hon känner sig trygg i den. Däremot så förekommer det en mer komplex social situation med sämre relationer med både barnets pappa och informantens egna föräldrar. Som ung mamma förekommer det oftare att personer lägger sig i mammornas liv jämfört med äldre mammor som inte bli tillrättavisade i samma grad (Hertfelt Wahn). Informanten beskriver sådana goda råd från modern som oerhört kränkande och som en källa till varför relationen inte längre fungerar.

Otterblad Olausson (2001) avhandling har studerat effekterna av ålder då man blivit förälder i ung ålder. Resultaten av studien visar till exempel på konsekvenserna som en lägre utbildningsnivå, lägre inkomst för familjen och socialbidragsberoende. Informanten i studien är nu 21 år men flera av de erfarenheter som finns representerad kring forskningen om tonårsföräldrar delar hon. Andelen tonårsfödslar i Sverige har minskat de senaste åren och medelåldern för förstföderskor är runt 28 år i Sverige (Socialstyrelsen, 2009). Precis som Hammars (2010) resultat i avhandlingen *Från tonårstjej till ung kvinna* så visar resultatet i denna studie att den unga mamman har genom att föda ett barn genomgått en avgörande livshändelse. En påtaglig utveckling av informantens förmågor har skett genom föräldraskapet och hon gör allt i sin makt för att försvara sitt föräldraskap och vara en god mor. Informanten uttrycker ofta att ”man gör vad man måste för sitt barn”. Cullberg (2003) menar dock att det kan bli svårare för de unga mödrarna att finna sig själva eftersom tonårstiden redan i sig innebär en stor förändring och att den får en underordnad betydelse i den unga mammans liv i samband med föräldraskapet. Informanten i studien har visserligen passerat den faktiska tonårsperioden men har inte genomgått alla de för tiden speciella steg som vi förknippar med tonåren. Informanten vill gärna att någon tar hand om barnet ibland så att hon kan vara i skolan och träffa kompisar. Det går att se att föräldraskapet har medfört en ökad mognad och ansvarsgrad hos informanten. En stor del av självbilden är numera förknippad med föräldraskapet.

- Det kommer att vara väldigt spännande. Det kommer säkert att vara många utmaningar och både jobbigt och kämpigt och tråkigt ibland kanske men roligt och spännande för att det ändå är ett barn som man har bildat man har fött och man ska ta hand om...

De flesta kvinnor med utvecklingsstörning skaffar inte barn men de som gör det är oftast de med lätt utvecklingsstörning (Socialstyrelsen, 2002; Bager, 2003). Tideman (2010) konstaterar att 1995 hade bara 2,4 procent av alla vuxna med intellektuella

funktionsnedsättningar barn. Barn till mödrar med utvecklingsstörning har visat sig utgöra en riskgrupp. Vilket i sin tur innebär att behovet av samordnat samhällsstöd till dessa familjer är stort. Ett konstaterande i detta sammanhang är att LSS inte har någon insats som innebär ett stöd för en person med lindrig intellektuell funktionsnedsättning i dess föräldraroll. Jag menar att här finns det en lucka i lagstiftningen som borde täppas till. Svensk lagstiftning ger via Föräldrabalken barnet rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Samtidigt beskriver FN:s konvention om mänskliga rättigheter att personer med funktionshinder ska få stöd för att klara sig lika bra som alla andra. Ett stöd i att vara en bra förälder bör finnas med som en LSS-insats. Det är särskilt viktigt att barnen får stimulans, att säkerheten i hemmet kontrolleras och att de får näringsriktig kost och god hygienisk omvårdnad. Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov blir tillgodosedda. Informanten har gjort upp ett schema för omsorgen kring sitt barn som gäller för dagen och för veckan, varje torsdag går hon till en öppen förskola och besöker oftast sina morföräldrar i samband med det. Kollberg (1989) tydliggör att nedsatt begåvning i sig inte får vara orsaken till ett omhändertagande av någons barn utan att faktiska potentialer att fungera som förälder ska vara avgörande. Om man fokuserar på föräldrarnas brister och tillkortakommanden, det vill säga använder sig av ett kompensatoriskt perspektiv och glömmer bort att se deras starka sidor så känner sig personerna naturligtvis kränkta (Kollberg). Precis som Kollberg såg i sin studie så kan det konstateras att pappan till barnet i denna studie inte har utgjort något stöd för den unga mamman, snarare tvärt om. I början av studien beskriver informanten både ett hopp och en oro inför barnets pappas roll i framtiden. Så småningom uppstår det gräl mellan föräldrarna, grälen handlar om att pappan inte tar sitt ansvar gentemot barnet. Informanten litar inte på att pappan sköter omsorgen kring barnet, mycket av dialogen dem emellan handlar också om vilken mat barnet ska ha eller vilken sorts blöjor som ska köpas in.

Forskningsresultat som presenteras i Socialstyrelsens kunskapsöversikt *Föräldrar med utvecklingsstörning och deras barn - vad finns det för kunskap* från bland annat England och Australien visar att funktionsnedsättningen inte är en avgörande faktor för hur man lyckas med sitt föräldraskap, utan att det är faktorerna som stressar föräldrarna som bidrar till svårigheterna i föräldraskapet. Stressfaktorer är dålig ekonomi, brister i sociala nätverk och hur stödet som familjen får är utformat (Accardo & Whitman, citerade av Socialstyrelsen, 2005). Informanten bodde den närmaste tiden efter förlossningen hos barnets pappas föräldrar vilket var en nödlösning till dess att de fick en egen lägenhet. Överhuvudtaget har boendeproblematiken varit en av de viktigaste frågorna för informanten att lösa. Det är också en av de stressfaktorer som påverkat informantens skolgång mest negativt. Informanten beskriver en drömbild där hon ska orka med att arbeta på ett bra arbete där hon trivs för att klara den ekonomiska försörjningen. Dessutom ska hemmet vara barnvänligt och ombonat. Rådande forskning visar på att skyddsfaktorer för ett barns uppväxt är en nära och förtroendefull relation mellan barn och föräldrar, stabila föräldrar med låg konfliktnivå, balans mellan tydlig gränssättning och kärlek och värme och att barnet får uppmärksamhet för positiva handlingar samt att barnet har kontakt med stödjande och engagerade vuxna utanför kärnfamiljen. Däremot visar det sig att kända riskfaktorer är om barnet utsätts för bristande tillsyn, om det råder missbruk av alkohol och/eller narkotika inom familjen. Allvarliga konflikter mellan föräldrar eller mellan barn och föräldrar är också en stor riskfaktor (SOU 2008:131; Socialdepartementet, 2009).

Lägesbeskrivning, *Barn som har föräldrar med utvecklingsstörning* (Socialstyrelsen, 2007), innehåller redovisningar, kartläggningar samt uppföljning av lagstiftning, verksamheter osv. Den bekräftar att ett fungerande nätverk är av stor betydelse för familjens välbefinnande.

Många av vännerna och familjen runt omkring informanten tycker om att bära runt på bebisen. Men i takt med att barnet blev äldre och relationerna till barnets pappas släkt sämre så har kretsen av stöd kring informanten drastiskt minskat. Även kontakten med klasskamrater har blivit lidande då informanten har mycket hög frånvaro från skolan. Rapporten visar också svårigheten för personer med intellektuella funktionsnedsättningar att få ett avlönat arbete, vilket bidrar till att de utesluts från sociala sammanhang och påverkar familjens ekonomi på ett negativt sätt. De professionella som möter föräldrar med intellektuella funktionsnedsättningar behöver ökad kunskap om funktionsnedsättningen, föräldrarnas förmågor, barnens situation men även kunskaper i att samtala och kunna förmedla informationen till föräldrarna. En fungerande kommunikation är utgångspunkten för ett gott samarbete mellan professionella och föräldrar (Socialstyrelsen, 2007).

- Minimera stressfaktorer
- Arbeta för ett fungerande nätverk kring den unga mamman

6.2.4 Samhällsstöd

Det är mycket som min informant ska klara av i sin nya roll som förälder. Hon beskriver alla kontakter på ett sätt som förmedlar att det tar stor kraft att hålla ordning på alla och en rädsla för att missa något viktigt möte. För att organisera sitt liv skriver informanten ner listor som beskriver vad som ska utföras under dagen och under veckan. Relationerna som kommer att krävas av henne mångdubblas redan genom de första kontakterna med mödravårdscentralen, ungdomsmottningen, socialtjänsten, förlossningspersonalen med mera.

Via överförmyndarnämnden har informanten sökt och fått godkänt en ”god man”. Den ”gode mannen” hjälper till att ordna med ekonomiska transaktioner och finns som stöd i möten med myndigheter. Hon får hjälp med att göra en budget för att klara utgifterna och även hjälp med att söka de bidrag som familjen har rätt till. Det saknas dock flera insatser för att informanten ska få ”goda levnadsvillkor”. Svårigheten för informanten är att veta vilket stöd som behövs och vad hon är berättigad till. Den ”gode mannen” har betytt mycket för informanten. Det stöd som den ”gode mannen” ger är det enda som kvarstår oavsett om relationerna med släkt, vänner eller myndighetspersoner innebär problem. När separationen från barnets pappa var ett faktum var den ”gode mannen” ett stöd för informanten, både genom samtal men också genom upprättande av till exempel hyresavtal.

Betänkandet *Föräldrastöd - en vinst för alla, nationell strategi för samhällets stöd och hjälp till föräldrar i deras föräldraskap* (SOU 2008:131) menar att det ska vara en ökad samverkan kring föräldrastöd mellan aktörer vars verksamhet riktar sig till föräldrar. Min informant vittnar om att detta fungerar till viss del men inte i det speciella fall som hon har utgjort. Det sker samverkan mellan mödravården och barnavården, men inte med

socialtjänsten eller med hennes LSS-handläggare eller lärarna på skolan. Regeringen menar att det är viktigt att de samverkansformer som utvecklas både är långsiktiga och att de integreras i den ordinarie verksamheten. LSS ska garantera personer med omfattande och varaktiga funktionsnedsättningar goda levnadsvillkor, att de får den hjälp de behöver i det dagliga livet och att de kan påverka vilket stöd och vilken service de får (SFS 1993:387). Informanten beskriver svårigheten med att via LSS få stöd i föräldrarollen då det explicit inte är omnämnt något stöd i denna roll. En naturlig samarbetspartner för den unga mamman är LSS-handläggaren. Eftersom det inte står något i LSS om föräldrastöd så är det inte något som handläggarna beviljar. Min mening är att den samverkansform som bör utvecklas för föräldrar med intellektuella funktionsnedsättningar är via LSS och bör samordnas utifrån den. En fördel med detta är att LSS-handläggare inte ska fastställa om du är lämplig som förälder eller inte utan bara bevilja insatser utifrån personens behov. Samverkan kan underlättas om det på kommunal nivå finns en samordnande funktion.

I socialtjänstlagen beskrivs att kommunen har ett särskilt ansvar för vissa grupper, varav människor med funktionsnedsättningar är en och barn och ungdomar en annan. Via socialtjänsten har informanten både fått hjälp men också känt sig hotad eftersom den familjebehandlare som informanten haft kontakt med sedan barnet föddes har haft två olika roller. Att stötta familjen i vardagen och dessutom utreda om barnet har det bra eller inte i familjen är två svårförenliga uppdrag. Det här har inneburit att även om informanten kan inse att en avlastningsfamilj vore bra för henne och barnet så vågar hon inte be om det. Informanten tror att hon i så fall skulle ses som en sämre mamma. När den första utredningen var klar blev hon mycket lättad men eftersom separationen från barnets far kom strax därefter så startades en ny utredning. Familjebehandlaren var dock ett stöd under separationen och kunde genom samtal stötta både informanten och barnets pappa. Barnets pappa kom att bedömas som olämplig att vårda barnet på egen hand och träffar nu bara sitt barn tillsammans med en familjebehandlare.

Frivillighet och självbestämmande är grunden för alla insatser som ges med stöd av socialtjänstlagen. När min informant stod utan bostad tog hon kontakt med socialtjänsten för att få råd och hjälp. Insatserna ska också utformas så att de tar tillvara den enskilda personens möjligheter och viljan att förändra sin sociala situation, efter sex månader fick hon och barnet möjlighet att flytta in i en lägenhet (Socialtjänstlagen, SFS 2001:453).

Föräldragrupper inom barnhälsovården har erbjudits under flera decennier och det visar sig att ungefär hälften av alla föräldrar i Sverige deltar i dessa. Det är framförallt välutbildade och yrkesarbetande föräldrar som deltar. Informanten i studien har inte hittat någon föräldragrupp som har medfört ett socialt sammanhang för henne. Så med tanke på vilka som medverkar i dessa föräldragrupper så kan man fundera på om de som behöver det mest verkligen får stöd och hjälp. Enligt rapporten *Nya verktyg för föräldrar* så finns det på vissa ställen i Sverige program som främjar föräldrars förmåga att ge barnen värme och rammar. Detta är inget som min informant har fått ta del av. Rapporten pekar också på något självklart, att det är kommunen tillsammans med familjerna som är ansvariga för barnens välfärd. Det innebär att kommunen måste ta ett tydligt ansvar för allmänt föräldrastöd (Statens folkhälsoinstitut, 2004). Flera undersökningar vittnar om att samordnat samhällsstöd med rätt utbildad personal är något som efterfrågas (Rönström, 1981). I Kollbergs avhandling intervjuades 32 mammor med mycket lindriga intellektuella funktionsnedsättningar och där framgår hur ofta utredarna som bedömer vårdnaden av barnet har bedömt föräldrarna med sina egna känslor och fördomar som grund, utan att använda den beprövade kunskap som faktiskt finns. Hur informanten bedöms av socialsekreteraren framkommer inte i studien. Situationen för familjer

där föräldrarna har en intellektuell funktionsnedsättning skiljer sig egentligen inte från andra marginaliserade grupper. Men det finns faktorer som gör situationen mer sammansatt. Föräldrarna med intellektuella funktionsnedsättningar uppskattar stödet att skapa struktur och ordning och stödet i hur man får relationerna i familjen att fungera. Informanten har tagit hjälp av sin familjebehandlare för att skriva ner listor av vad som måste göras under en dag eller en vecka. Även stödet från informantens ”gode man” innebär en struktur i vardagslivet även om det till största delen består av ekonomiska frågor. Informant lever under mycket knappa ekonomiska resurser, en erfarenhet som hon delar med många föräldrar med intellektuella funktionsnedsättningar (Jöreskog, 2009). Framgångsfaktorer för föräldraskapet menar Åhlund (2010) är att familjen har en trygg ekonomisk situation, stöd utifrån behoven under en lång tid, att omgivningen visar tilltro till att utöva föräldraskapet och inte minst slippa leva under pressen att barnen ska omhändertas. Informanten i studien bekräftar detta om och om igen.

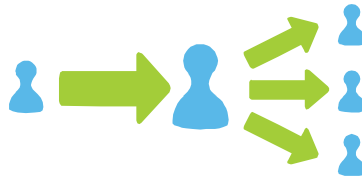
För att på ett adekvat sätt göra en utredning som avgör vilket stöd som föräldrarna behöver eller om barnet måste tas om hand av socialtjänsten så föreslår Gustavsson och Springer (2008) ett arbetssätt som bygger på att en kartläggning görs av vilka kunskaper och färdigheter föräldern har. Detta kan dock problematiseras. Om en handläggare från socialtjänsten skall utreda om föräldern är lämplig eller ej är det mänskligt att som förälder försöka mörka de svårigheter man har. I stället kan det påpekas att det är en fördel om kommunen på kommunledningsnivå utser en eller flera personer som har särskilt ansvar för föräldrastöd. Det är också en fördel att formulera en lokal handlingsplan på området (Statens folkhälsoinstitut, 2004). Då personer med intellektuella funktionsnedsättningar i mindre utsträckning än befolkningen i övrigt lever i äktenskap så kommer de i kontakt med socialnämnden för att fastställa faderskapet (Eriksson & Tideman, 2010). Problematiken med att de kommer i kontakt med socialnämnden är att de riskerar bli ifrågasatta i sitt föräldraskap utifrån sin funktionsnedsättning, med tanke på det är det viktigt att kommunerna tar sitt ansvar i hur stöd och hjälpinsatser blir utformade.

I Kollbergs studie (1989) upplevde samtliga mödrar sig vara ifrågasatta och oroade sig ständigt för att barnen skulle tas ifrån dem. Denna oro delas av min informant och kommer till uttryck på olika sätt. Annas graviditet var inte planerad men hon hade en, för henne, stabil relation med en kille som hon litade på och tyckte mycket om. Beslutet att föda barnet blev hennes i relationen. Hon förmedlar också att barnet är hennes ansvar och att det vore ett personligt misslyckande om barnet togs ifrån henne. Via socialtjänsten har informanten och barnets pappa fått möjlighet att komma till ett speciellt boende där man stöttar blivande föräldrar. De har varit och besökt boendet, det första intrycket var bra men barnets pappas familj tycker inte att det är ett bra alternativ. De tror att man blir bedömd som förälder på boendet och det upplevs som kränkande. Informantens mamma tyckte att de skulle vara på boendet för att få det stöd som de kunde behöva. Till sist kommer de själva fram till att det särskilda boendet inte är något för dem. Istället blev det personal från BVC (Barnavårdcentralen) som besökte dem regelbundet de första veckorna för att vara ett stöd i föräldrarollen och ge råd om bebisen.

- Kommunen bör utse en samordnare för att tillgodose föräldrar med intellektuella funktionsnedsättningars särskilda behov.
- Se till att varje människa får goda levnadsvillkor
- Stärk föräldrarna i sitt föräldraskap
- Visa tilltro till föräldraförmågan

6.3 Specialpedagogiska implikationer

Konkreta förslag på specialpedagogiskt stöd för en mamma på gymnasiesärskolan är:

1. Låt eleven utse en kontaktperson på skolan som får i uppgift att hålla i kontakterna med alla myndighetspersoner. Denna person bör få detta uppdrag som en del av sin tjänst (och ges tid till detta) för att kunna medverka på möten och för att varje vecka ha möjlighet att stämma av hur livsvärlden ser ut för den unga mamman. Kontaktpersonen skall också sköta kontakterna med skolans övriga personal och göra upp en individuell studieplan som eleven kan följa.
2. Ta vara på den förändring som sker i elevens regionala värld i undervisningssammanhang, så att det sociala nätverk som skolan innebär för eleven involveras i denna. Då minskar risken för ett framtida utanförskap. Det är av största vikt att de relationer som den unga mamman har på skolan tillvaratas under denna livsvärldsförändring.
3. Låt studierna få ta tid, erbjud eleven att läsa på halvtid och vara delvis föräldraledig under en längre period. Ställ dock krav på närvaro för att inte riskera utanförskap.
4. Bjud in barnet till skolan vid lämpliga tillfällen så att den unga mamman kan knyta ihop sina sociala relationer även i sin nya roll som mamma.

6.4 Studiens tillämpning

Studien vänder sig till Gymnasiesärskolan och de pedagoger som möter en elev som väntar barn. Det finns lärdomar att dra av studien, funderingar som kan möjliggöra ett bättre stöd för en ung mamma i hennes nya roll. Det kan också vara av intresse att sätta sig in i studien för att förstå något av den komplexitet som ett föräldraskap innebär om föräldern har en intellektuell funktionsnedsättning. Studien visar inte på något nytt i egentlig mening men ger en unik inblick i en, i samhället mycket marginaliserad och unik, persons liv. Det explicita med studien är att den sätter fokus på att skolan som arena betyder mycket för den unga mamman och dess betydelse kan komma att göra avtryck på hennes barns uppväxt.

6.5 Fortsatt forskning

Intressant forskning vore att finna fler föräldrar i liknande situation för att se på skillnader och likheter i erfarenhet. Att dessutom beforska unga mammors erfarenheter från gymnasieskolan och jämföra dessa med gymnasiesärskolan vore intressant.

Forskning som betraktar alla människors rätt att skaffa barn och vad det får för politiska, sociala och praktiska konsekvenser på samhället vore intressant. Studien har tangerat frågeställningen till en viss del men en större och mer vid forskning behövs. Forskning utifrån studiens empiri vore intressant att göra genom genusforskningens "glasögon" för att belysa problematiken med det bristande stödet för unga föräldrar ur ett annat perspektiv.

6.6 Slutord

- *Vi kan göra skillnad!*
- *Att ett fenomen är sällsynt gör det inte mindre viktigt!*

Referenslista

- Ahlberg, A. (2007). Specialpedagogik – ett kunskapsområde i utveckling. I C. Nilholm, & E. Björck-Åkesson (Red.), *Reflektioner kring specialpedagogik – sex professorer om forskningsområdet och forskningsfronten* (s. 66-84) Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Bengtsson, J. (2005). En livsvärldsansats för pedagogisk forskning. I J. Bengtsson (Red.), *Med livsvärlden som grund. Bidrag till utvecklandet av en livsvärldsfenomenologisk ansats i pedagogisk forskning* (s. 9-58). Lund: Studentlitteratur.
- Berndtsson, I. (2001). *Förskjutna horisonter. Livsförändring och lärande i samband med synnedsättning eller blindhet*. (Göteborg Studies in Educational Sciences, 159). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Berndtsson, I. (2005). Tekniska hjälpmedel, synskadade och samhället. I J. Bengtsson (Red.), *Med livsvärlden som grund. Bidrag till utvecklandet av en livsvärldsfenomenologisk ansats i pedagogisk forskning* (s. 81-103). Lund: Studentlitteratur.
- Carlbeck-kommittén (2004). *För oss tillsammans [Elektronisk resurs] : om utbildning och utvecklingsstörning : slutbetänkande*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Carlsson, N. (1999). Livsvärldar på kollisionkurs i skolan: några vuxendyslektikers och lärares svårigheter att mötas. I J. Bengtsson (Red.), *Med livsvärlden som grund. Bidrag till utvecklandet av en livsvärldsfenomenologisk ansats i pedagogisk forskning* (s. 88-113). Lund: Studentlitteratur.
- Cullberg, J. (2003). *Dynamisk psykiatri i teori och praktik*. (7., utg.) Stockholm: Natur och kultur.
- Emanuelsson, I. (2001). *Forskning inom det specialpedagogiska området [Elektronisk resurs] : en kunskapsöversikt*. Stockholm: Statens skolverk
- Eriksson, H. & Tideman, M. (2010). *Levnadsvillkor idag och jämförelser med 1990-talet [Elektronisk resurs] : en studie om barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning och autism samt vuxna med förvärvad hjärnskada i Halmstad kommun*. Halmstad: Högskolan i Halmstad, Wigforssgruppen.
- Färm, K. (1999). *"Socialt problem" eller "Som andra och i gemenskap med andra": föreställningar om människor med utvecklingsstörning*. (1. uppl.) Diss. Linköping : Univ.. Linköping.
- Förhammar, S. (1991). *Från tärande till närande: handikapputbildningens bakgrund och socialpolitiska funktion i 1800-talets Sverige*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Föräldrastödsutredningen (2008). *Föräldrastöd - en vinst för alla [Elektronisk resurs] : nationell strategi för samhällets stöd och hjälp till föräldrar i deras föräldraskap : betänkande*. Stockholm: Fritze

- Gadamer, H. (2002). *Sanning och metod: i urval*. Göteborg: Daidalos.
- Hammar, L. (2010). *Från tonårstjej till ung kvinna [Elektronisk resurs] : en studie om skapande av mening med "icke accepterat tjejbeteende" under tonårstiden*. Lic.-avh. Stockholm : Karolinska institutet.
- Hertfelt Wahn, E. (2007). *Teenage childbearing in Sweden: support from social network and midwife*. Diss. (sammanfattning) Stockholm : Karolinska institutet.
- Johansson, E. (2005). Etik med små barns ögon. I J. Bengtsson (Red.), *Med livsvärlden som grund. Bidrag till utvecklandet av en livsvärldsfenomenologisk ansats i pedagogisk forskning* (s. 147-167). Lund: Studentlitteratur.
- Jöreskog, K. (2009). *Checklistor, tålamod och gemenskap [Elektronisk resurs] : stöd till föräldrar med intellektuella begränsningar : erfarenheter från FIB-projekt 2005-2008*. Uppsala: [Regionförbundet Uppsala län].
- Kollberg, E. (1989). *Omstridda mödrar: en studie av mödrar som förtecknats som förståndshandikappade = [Disputed mothers] : [a study of mothers registered as mentally retarded]*. Diss. Göteborg : Nordiska hälsovårdshögsk.. Göteborg.
- Kommittén Valfärdsbokslut (2000). *Välfärd vid vägshål [Elektronisk resurs] : [utvecklingen under 1990-talet]. Bilaga, Ett seminarium om välfärd vid vägshål*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Nilholm, C. (2007). *Perspektiv på specialpedagogik*. (2., [omarb.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Otterblad Olausson, P. (1999). *Teenage childbearing: pregnancy outcomes and long-term consequences for the mothers*. Diss. (sammanfattning) Stockholm : Karolinska institutet.
- Olin Lauritzen, S., Svenaeus, F. & Jonsson, A. (red.) (2004). *När människan möter medicinen: livsvärldens och berättelsens betydelse för förståelsen av sjukdom och medicinsk teknologi*. Stockholm: Carlsson.
- Socialdepartementet (2009). *Nationell strategi för ett utvecklat föräldrastöd: en vinst för alla*. Stockholm: Socialdepartementet.
- Socialstyrelsen (2009). *Graviditeter, förlossningar och nyfödda barn [Elektronisk resurs] : Medicinska födelseregistret 1973-2007*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2008). Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete. *Familjecentraler [Elektronisk resurs] : kartläggning och kunskapsöversikt*. Stockholm: Socialstyrelsen.

- Socialstyrelsen (2007). *Barn som har föräldrar med utvecklingsstörning [Elektronisk resurs]*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2005). *Föräldrar med utvecklingsstörning och deras barn - vad finns det för kunskap? [Elektronisk resurs]*. Stockholm : Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2002). *Det viktiga är hur man är mot sitt barn: intervjuer med föräldrar som har en utvecklingsstörning*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (1990). *Föräldrar med nedsatt begåvning och deras barn*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Springer, L. & Gustafsson, C. (2008). *Systematisk bedömning av föräldraförmåga [Elektronisk resurs] : pilotstudie om tillämpbarheten i ett svenskt sammanhang av Parent Assessment Manual (PAM)*. Uppsala: Habilitering och hjälpmedel, Landstinget i Uppsala län.
- Statens folkhälsoinstitut (2004). *Nya verktyg för föräldrar [Elektronisk resurs] : förslag till nya former av föräldrastöd*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut
- Stensmo, C. (2002). *Vetenskapsteori och metod för lärare: en introduktion*. (1. uppl.) Uppsala: Kunskapsföretaget.
- Stukát, S. (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Säljö, R. (2005). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. (1. uppl.) Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Tideman, M. (red.) (2010). *Perspektiv på funktionshinder och handikapp [Elektronisk resurs]*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Ungdomsstyrelsen (2009). *Unga föräldrar [Elektronisk resurs] : studier och arbete*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Vetenskapsrådet (2007). *Reflektioner kring specialpedagogik [Elektronisk resurs] : sex professorer om forskningsområdet och forskningsfronterna*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Åhlund, I. (2010). *Fader Vår [Elektronisk resurs] : om fäder med intellektuella funktionsnedsättningar*. Halmstad: Sektionen för hälsa och samhälle, Högskolan i Halmstad.

Internet hemsidor

- Ahlberg, A. (2007). *Specialpedagogik av igår – idag och i morgon*. Pedagogisk forskning i Sverige. 12 nr 2, <http://www.ped.gu.se/pedfo/pdf-filer/ahlberg.pdf> hämtad 2012-02-08
- Bager, B. (2003). *Barn med mödrar med utvecklingsstörning – en inventering* http://www.lakartidningen.se/old/content_030102/pdf/22_25.pdf hämtad 2011-12-20
- Regeringskansliet. (2012). *FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna* <http://www.regeringen.se/content/1/c6/08/56/02/6890d638.pdf> hämtad 2012-03-16
- Skolverket. (2010). *Utmaningar för skolan – Den nya skollagen och de nya reformerna*. http://www.skolverket.se/2.3894/publicerat/2.5006?_xurl=http%3A%2F%2Fwww4.skolverket.se%3A8080%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2395 hämtad 2012
- Sveriges Riksdag. (2012). *Socialtjänstlag SFS 2001:453*. http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453/ hämtad 2012-03-18
- Sveriges Riksdag. (2012). *Föräldrabalk SFS 1949:381*. http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Foraldrabalk-1949381_sfs-1949-381/?bet=1949:381 hämtad 2012-03-16
- Sveriges Riksdag. (2012). *Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade*. http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-1993387-om-stod-och-ser_sfs-1993-387/ hämtad 2012-03-16
- Sveriges Riksdag. (2012). *Skollagen*. http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/?bet=2010:800 hämtad 2012-03-18
- Utbildningsdepartementet Gymnasiesärskoleutredningen. (2011). *Den framtida gymnasiesärskolan – en likvärdig utbildning för ungdomar med utvecklingsstörning*. <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/160077> hämtad 2012-03-18
- Västra Götalandsregionen. (2012). <http://www.vgregion.se/sv/Primarvarden-Sodra-Bohuslan/Modravardscentraler/> hämtad 2012-01-03
- 1177.se. (2012). <http://www.1177.se> hämtad 2012-01-03

Bilaga 1

Punkter att utgå ifrån vid intervjuer med ”viktiga andra” kring min informant.

- berätta för mig om Anna
- berätta om hennes barn
- vilken relation har ni idag
- på vilket sätt har relationen ändrat sedan hon fick barn om den nu har ändrats